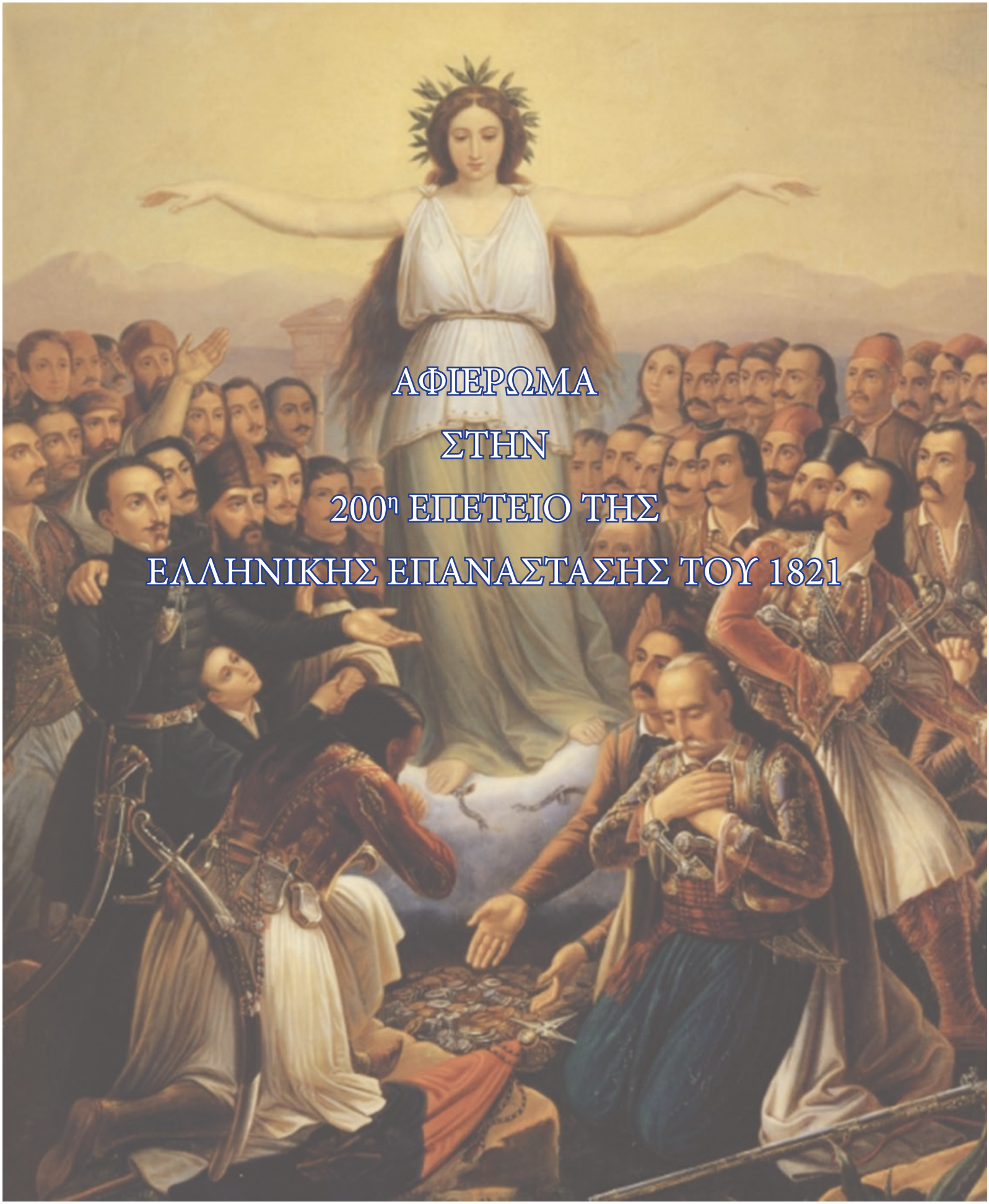

Η Ελλάς Ευγνωμονούσα **- Θεόδωρος Βρυζάκης, 1858, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα**

Όσοι το χάλκεον χέρι
βαρύ του φόβου αισθάνονται,
ζυγόν δουλείας ας έχωσι·
θέλει αρετήν και τόλμην η ελευθερία.

Ανδρέας Κάλβος

Αυτό το αφιέρωμα είναι ένας μικρός φόρος τιμής κι ευγνωμοσύνης στους ανθρώπους εκείνους που άναψαν τη φλόγα τής Ελληνικής Επανάστασης και ρίχτηκαν στον αγώνα με το όραμα μίας ελεύθερης Ελλάδας που εμείς σήμερα απολαμβάνουμε. Ήταν άνδρες και γυναίκες απ' όλες τις κοινωνικές τάξεις, αγωνιστές στεριανοί και θαλασσινοί, στρατιωτικοί και πολιτικοί, κληρικοί, διανοούμενοι και ευεργέτες, Έλληνες τόσο του ελλαδικού χώρου όσο και της διασποράς καθώς και ευρωπαίοι και αμερικανοί φιλέλληνες.

Με πίστη στο όραμα της ελευθερίας, αγωνίστηκαν με πάθος, θυσίασαν τις περιουσίες τους και τις ζωές τους αποφασισμένοι να κάνουν το ακατόρθωτο. Γιατί όπως έλεγε ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης **«Ὁ κόσμος μᾶς ἔλεγε τρελλούς· ἡμεῖς ἄν δὲν εἴμεθα τρελλοί δὲν ἐκάναμεν τὴν ἐπανάστασιν»**.

Μια χούφτα άνθρωποι εξεγέρθηκαν ενάντια στην πανίσχυρη Οθωμανική Αυτοκρατορία και παρά τις τεράστιες δυσχέρειες, τις μεγάλες απώλειες, τις αντιξοότητες, τις διαφωνίες τους και τους εμφυλίους πολέμους κατόρθωσαν να κερδίσουν την εθνική τους ανεξαρτησία και να συγκροτήσουν ένα σύγχρονο κράτος.

Στο λεύκωμα αυτό επιλέξαμε να παρουσιάσουμε μόνο κάποιες εμβληματικές προσωπικότητες και καθοριστικά γεγονότα έχοντας όμως την επίγνωση ότι μια επανάσταση δεν κερδίζεται χωρίς τον αγώνα, το αίμα, τις θυσίες και των απλών και ανωνύμων ανθρώπων.

Όλους αυτούς τους ήρωες η Ελλάδα ευγνωμονεί.

Το Πανελλήνιο Ηρώο των Αγωνιστών της Επανάστασης του 1821, στα Καλάβρυτα
The Monument to the Heroes of the Revolution of 1821, in Kalavryta
Le Cénotaphe des Héros de la Révolution de1821 à Kalavryta

Let those who feel heavy the
fettered hand of fear
live under the yoke of bondage;
freedom demands virtue and courage.

Andreas Kalvos

This dedication is a small token of honour and gratitude to those who lit the flame of the Greek Revolution and threw themselves into the struggle with a vision of a free Greece which we, today, are fortunate to enjoy. They were men and women from all social strata, landlubber fighters and seamen, military men and politicians, clergy, intellectuals and benefactors, Greeks not only from the Greek lands but also from the diaspora, as well as European and American philhellenes.

With faith and a vision of freedom, they fought with passion, sacrificed their properties and their lives determined to achieve the impossible. Because as Theodoros Kolokotronis used to say "**The people called us crazy; we, if we were not crazy, wouldn't have attempted the revolution**".

A handful of people rose against the all-powerful Ottoman Empire and despite the unsurmountable difficulties, the countless losses, the adversities, the disagreements and the civil wars they succeeded to win their national independence and to establish a modern state.

In this dedication we chose to highlight only some of the emblematic personalities and decisive events being, however, cognizant of the fact that a revolution cannot be won without the blood and sacrifices of the ordinary and anonymous men and women as well.

Greece extends its immense gratitude to all these heroes.

Pour ceux, qui par peur, sentent la main d'acier peser lourd sur eux,
qu'ils vivent désormais, en esclavage.
La liberté veut de vertu et de courage.

Andreas Kalvos

Le présent ouvrage vise à rendre hommage aux gens qui ont su surgir et mener un combat inégal, ayant comme seule vision celle d'une Grèce libre, cette Grèce dont nous sommes si fiers aujourd'hui. Ils étaient, des hommes et des femmes, de tout rang social, des militaires, des armateurs, politiciens, des membres du clergé, des gens des lettres, des gens simples, ainsi que des Grecs de la diaspora et des Phihellènes de l'Europe et des États- Unis.

Ils ont combattu avec ardeur, en offrant leurs biens et jusqu' à leur propre vie, bien résolus à faire l'impossible, car, comme le disait Theodoros Kolokotronis «**On nous appelle de fous, mais si on n'était pas fou, on n'oserait pas se révolter** ».

Ils n' étaient pas nombreux, ceux qui ont décidé de tenir tête au Régime Ottoman et malgré les obstacles, les pertes matérielles, les désaccords entre eux, et la guerre civile, ils ont néanmoins réussi au bout du compte à rendre le pays indépendant.

Lors de la préparation du présent ouvrage, faute d'espace, nous avons décidé de ne vous présenter que des personnages emblématiques et des événements décisifs sachant bien que un combat de cette envergure ne peut pas être gagné sans la participation active des gens simples, des héros de tous les jours.

La Grèce leur est reconnaissante.

Μερικά σημαντικά γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης

Πριν την έναρξη της Επανάστασης

1770	Με υποκίνηση της Ρωσίας ξεκινά επανάσταση, τα λεγόμενα «Ορλωφικά», με εξεγέρσεις σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, αλλά αποτυγχάνει.
1796-97	Εκτύπωση της *Χάρτας* του Ρήγα Βελεστινλή στην Βιέννη
12 Δεκεμβρίου 1803	Έξοδος του Σουλίου - Ο «χορός του Ζαλόγγου»
1805	Ο Αδαμάντιος Κοραής εκδίδει την *Ελληνική Βιβλιοθήκη* σχετικά με την ελληνική παιδεία και γλώσσα.
1814	Ιδρύεται στην Οδησσό η Φιλική Εταιρεία, με αποκλειστικό σκοπό την προετοιμασία της Επανάστασης.
23 Φεβρουαρίου 1821	Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης κηρύσσει την Επανάσταση στο Ιάσιο της Μολδοβλαχίας.
23 Μαρτίου	Απελευθέρωση της Καλαμάτας από τους Πελοποννήσιους οπλαρχηγούς
25 Μαρτίου	Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ορκίζει τους αγωνιστές της Πάτρας.
10 Απριλίου	Απαγχονίζεται ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' στην Κωνσταντινούπολη.
Απρίλιος - Μάιος	Επαναστατούν τα νησιά Ύδρα, Σπέτσες, Ψαρά και Σάμος.
23 Απριλίου	Μάχη της Αλαμάνας - Θάνατος του Αθανάσιου Διάκου
8 Μαΐου	Μάχη στο Χάνι της Γραβιάς - Νίκη Οδυσσέα Ανδρούτσου
8 Ιουνίου	Ο Ιερός Λόχος υπό την αρχηγία του Αλεξάνδρου Υψηλάντη ηττάται στο Δραγατσάνι της Βλαχίας.
24 Ιουνίου	Μεγάλη σφαγή στο Μεγάλο Κάστρο Ηρακλείου Κρήτης - Εκτέλεση Αρχιεπισκόπου Κρήτης Γεράσιμου, αρχιερέων και προκρίτων
9 Ιουλίου	Απαγχονισμός στη Λευκωσία του Αρχιεπισκόπου της Κύπρου Κυπριανού και των μητροπολιτών Πάφου, Κιτίου και Κυρήνειας
1 **Σεπτεμβρίου**	Σφαγή εκατοντάδων αμάχων στην Σαμοθράκη
23 Σεπτεμβρίου	Άλωση κι απελευθέρωση της Τριπολιτσάς από τον Θ. Κολοκοτρώνη και άλλους οπλαρχηγούς. Εδραίωση του Αγώνα στην Πελοπόννησο
11 Ιανουρίου 1822	Η Α' Εθνοσυνέλευση στην Επίδαυρο ψηφίζει το πρώτο Σύνταγμα της Επανάστασης.
30 Μαρτίου	Σφαγή της Χίου
13 Απριλίου	Η Νάουσα καταλαμβάνεται και καταστρέφεται από τους Τούρκους - «Νέο Ζάλογγο» στον ποταμό Αραπίτσα.

8 Ιουνίου	Ο Κωνσταντίνος Κανάρης πυρπολεί την τουρκική ναυαρχίδα ως αντίποινα για την καταστροφή τής Χίου.
26 Ιουλίου	Ο Κολοκοτρώνης στα Δερβενάκια αποδεκατίζει ολόκληρη τουρκική στρατιά υπό τον Μαχμούτ πασά Δράμαλη. Η Επανάσταση θριαμβεύει.
Απρίλιος 1823	Β' Εθνοσυνέλευση στο Άστρος της Αρκαδίας
8-9 Αυγούστου	Μάχη στο Κεφαλόβρυσο - Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη
Ιανουάρ.-Μάιος 1824	Πρώτη φάση εμφυλίου πολέμου
21 Ιουνίου 1824	Καταστροφή των Ψαρών
Αύγουστος	Νικηφόρες ναυμαχίες στη Μυκάλη και στον Γέροντα υπό την αρχηγία του Ανδρέα Μιαούλη
Νοέμβ.-Δεκέμβριος	Δεύτερη φάση εμφυλίου πολέμου
20 Μαΐου 1825	Μάχη στο Μανιάκι - Θάνατος Παπαφλέσσα
10 -11 Απριλίου 1826	Έξοδος του Μεσολογγίου. Έξαρση του φιλελληνικού κινήματος.
16 Μαρτ.-5 Μαίου 1827	Γ' Εθνική Συνέλευση στην Τροιζήνα - Εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδας.
22 Απριλίου	Μάχη Φαλήρου - Θάνατος Γεωργίου Καραϊσκάκη
24 Μαΐου	Παράδοση της Ακρόπολης των Αθηνών στον Κιουταχή
8-20 Οκτωβρίου	Ναυμαχία του Ναυαρίνου
6 Ιανουαρίου 1828	Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας φτάνει στο Ναύπλιο.
12 Σεπτεμβρίου 1829	Τελευταία μάχη της Επανάστασης: Νίκη των Ελλήνων στην Πέτρα της Βοιωτίας υπό την αρχηγία του Δημητρίου Υψηλάντη
3 Φεβρουαρίου 1830	Πρωτόκολλο Λονδίνου - Καθιέρωση ανεξαρτησίας της Ελλάδας
9 Οκτωβρίου 1831	Δολοφονία Ιωάννη Καποδίστρια
6 Φεβρουαρίου 1833	Άφιξη στο Ναύπλιο του Όθωνα, πρώτου βασιλιά της Ελλάδας
1 Δεκεμβρίου 1834	Η Αθήνα γίνεται πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους.
3 Σεπτεμβρίου 1843	Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου - Αλλαγή πολιτεύματος από απόλυτη μοναρχία σε συνταγματική μοναρχία.

Προεπαναστατική Περίοδος

1750-1820: Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός (Η Εθνική Αφύπνιση)

Το πνευματικό κίνημα του Διαφωτισμού ξεκινά στην Ευρώπη στα τέλη του 17ου αιώνα. Οι διαφωτιστές αντιτάσσονται στην απολυταρχία και τον θρησκευτικό δογματισμό κι οραματίζονται μια καλύτερη κοινωνία βασισμένη στον ορθολογισμό και τον φιλελευθερισμό. Τα ιδανικά του Διαφωτισμού ενέπνευσαν τη Γαλλική Επανάσταση και το τρίπτυχο *Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφοσύνη* έγινε λάβαρο για όσους πίστευαν στην ελευθερία του ατόμου και την ανάγκη αυτοδιάθεσης των λαών.

Τα σημαντικότερα κέντρα της ελληνικής Διασποράς κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας

Οι ιδέες αυτές μεταδόθηκαν στον υπόδουλο ελληνισμό του ελλαδικού χώρου μέσω των ελλήνων εμπόρων και των διανοουμένων της διασποράς. Έτσι άρχισε η ιδεολογική προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης η οποία κίνησε και το ενδιαφέρον των ξένων για την Ελλάδα. Η μεγάλη ανάπτυξη του φιλελληνικού κινήματος και η συμμετοχή τους στον αγώνα ήταν καθοριστική για την ελληνική διπλωματία και το αίσιο τέλος της Επανάστασης.

Ελληνικά τυπογραφεία

Η ωρίμανση του Νεοελληνικού Διαφωτισμού συνδέθηκε με την ανάπτυξη τυπογραφείων στα κέντρα της ελληνικής διασποράς. Εξέδιδαν μεταξύ άλλων εφημερίδες, βιβλία με λογοτεχνικό και επιστημονικό περιεχόμενο, μεταφράσεις αρχαίων ελληνικών κειμένων αλλά και πολλές μεταφράσεις ξένων βιβλίων. Κατά τον 16ο και κυρίως τον 17ο αιώνα, η Βενετία ήταν το κυριότερο κέντρο παραγωγής ελληνικού βιβλίου. Από τα μέσα του 18ου αιώνα όμως έχουμε παραγωγή ελληνικού βιβλίου σε 33 πόλεις· στις σημαντικότερες συγκαταλέγονται η Βενετία, η Βιέννη, η Κωνσταντινούπολη και το Παρίσι. Τις εκδόσεις χρηματοδοτούσαν ως επί το πλείστον εύποροι έμποροι, αλλά και Φαναριώτες. Τον 18ο και 19ο αιώνα ιδρύονται ελληνικά τυπογραφεία σε Σμύρνη, Μοσχόπολη, Άγιο Όρος, Κυδωνιές και Χίο.

Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, λειτούργησαν τυπογραφεία σε πόλεις του ελλαδικού χώρου, όπως στην Καλαμάτα, στην Κόρινθο, στο Μεσολόγγι, στα Ψαρά, στην Ύδρα και στην Αθήνα. Ο τυπογραφικός εξοπλισμός εστάλη από τους Έλληνες και τους Φιλέλληνες της Ευρώπης για να εκτυπωθούν εφημερίδες, επαναστατικά φυλλάδια και βιβλία που υπηρετούσαν τόσο τις ιδεολογικές όσο και τις πρακτικές ανάγκες της Επανάστασης.

Το πιεστήριο του πρώτου Εθνικού Τυπογραφείου Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ο Ρήγας Φεραίος και ο Αδαμάντιος Κοραής σηκώνουν την πληγωμένη Ελλάδα.
Έργο του Θεόφιλου, 1911

Δύο από τους κορυφαίους εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού ήταν ο **Ρήγας Φεραίος-Βελεστινλής και ο Αδαμάντιος Κοραής**.

Ο Ρήγας Βελεστινλής-Φεραίος
(Βελεστίνο 1757- Τεργέστη 1798)

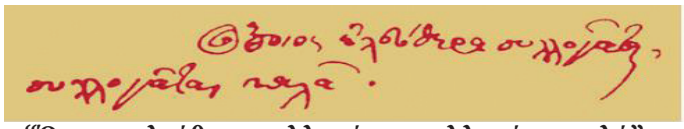

"Όποιος ελεύθερα συλλογάται, συλλογάται καλά"

Πήρε το όνομά του από τη γενέτειρά του, το Βελεστίνο (Αρχαίες Φερές) της Θεσσαλίας. Σπούδασε στην Κωνσταντινούπολη, στο Βουκουρέστι και στην Βιέννη, όπου και άρχισε το συγγραφικό του έργο. Έγραψε πολιτικά κείμενα και νέο σύνταγμα. Οι αλλαγές που προωθούσε ο Ρήγας είχαν και κοινωνικό χαρακτήρα. Ενώπιον του Νόμου δε γίνεται διάκριση μεταξύ πλουσίων και φτωχών. Αναγνωρίζεται μάλιστα και η ισότητα των δύο φύλων.

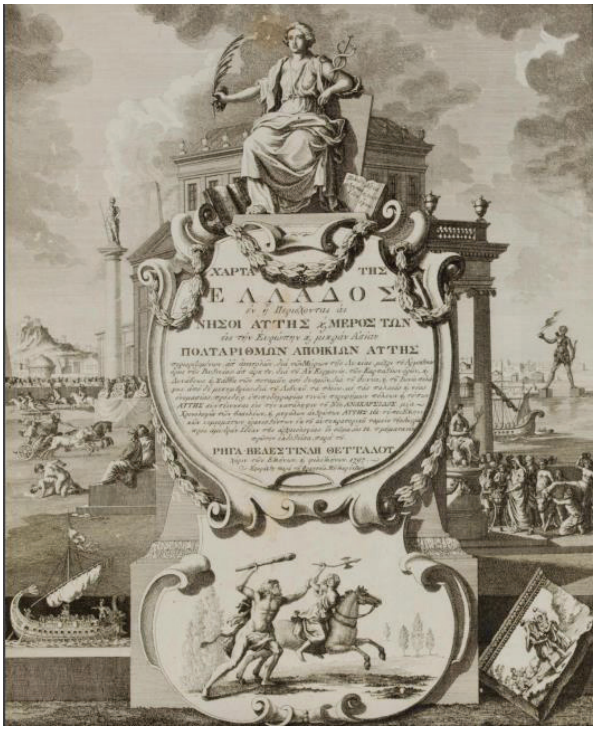

Το 1796 τυπώνεται στη Βιέννη η ***Χάρτα της Ελλάδος*** η οποία έχει σχήμα τετράγωνο και η κάθε πλευρά του είναι 2 μέτρα. Τυπώθηκε τμηματικά σε 12 φύλλα. Ο Ρήγας πίστευε ότι για να συνειδητοποιήσουν οι Έλληνες την εθνική τους ταυτότητα έπρεπε να έχουν ξεκάθαρη αντίληψη του ελληνικού χώρου. Στη *Χάρτα* αναγράφει και τις αρχαίες ονομασίες τόπων για να εγείρει τον θαυμασμό στην προγονική δόξα και περιλαμβάνει πληροφορίες για αρχαία νομίσματα, βυζαντινούς αυτοκράτορες, χρονολογίες μαχών και αρχαία επιγράμματα. Η γλώσσα που χρησιμοποιεί είναι η αρχαΐζουσα αλλά και η ομιλουμένη της εποχής γιατί απευθύνεται τόσο σε λόγιους όσο και σε απλούς πολίτες.

Το 1797 δημοσιεύει τον ***Θούριο,*** έναν όρκο ενάντια στην τυραννία, γραμμένο στο ορμητικό γρήγορο μέτρο των κλέφτικων τραγουδιών. 3.000 αντίτυπα τυπώνονται στην Βιέννη για να σταλούν σε κάθε γωνιά του ελληνορθόδοξου κόσμου.

Ως πότε, παλληκάρια, να ζούμεν στα στενά,
μονάχοι, σαν λιοντάρια, στες ράχες, στα βουνά;
Σπηλιές να κατοικούμεν, να βλέπωμεν κλαδιά,
να φεύγωμ' απ' τον κόσμον, για την πικρή σκλαβιά;
Να χάνωμεν αδέλφια, Πατρίδα και γονείς,
τους φίλους, τα παιδιά μας κι όλους τους συγγενείς;

Καλλιό 'ναι μίας ώρας ελεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά και φυλακή!

Τι σ' ωφελεί αν ζήσης και είσαι στη σκλαβιά;
Στοχάσου πως σε ψένουν καθ' ώραν στη φωτιά.

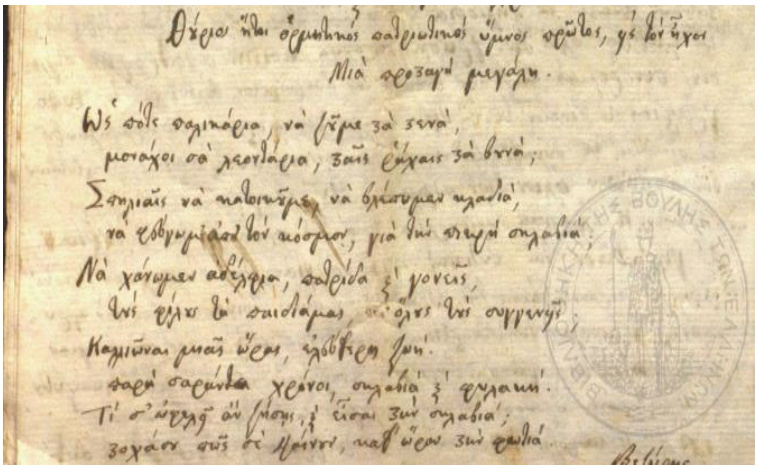

Ο Ρήγας δεν θα καταφέρει να φτάσει στην Ελλάδα. Με διαταγή από την Υψηλή Πύλη, συλλαμβάνεται και δολοφονείται στην Τεργέστη το 1798.

Ο Αδαμάντιος Κοραής (Σμύρνη 1748 - Παρίσι 1833)

"Δράξασθε παιδείας"

Με καταγωγή από τη Χίο, σπούδασε στην Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης, στο Άμστερνταμ και Ιατρική στο Montpellier στην Γαλλία. Από το 1788 έως το τέλος της ζωής του έζησε στο Παρίσι, και έτσι βίωσε από κοντά τη Γαλλική Επανάσταση η οποία επηρέασε καθοριστικά τη σκέψη του, και ιδιαίτερα η φιλοσοφία του Βολτέρου και του Ρουσσώ.

Πίστευε πως, όπως ο Διαφωτισμός προετοίμασε τους Γάλλους για την Επανάστασή τους, έτσι και μία ηθική επανάσταση δια της παιδείας θα προετοίμαζε τους Έλληνες για τον Αγώνα της Ελευθερίας.

Αφοσιώθηκε στην μελέτη της αρχαίας ελληνικής και λατινικής γραμματείας. Το 1827 κυκλοφορεί η πολύτιμη συλλογή του από αρχαία κείμενα με τον τίτλο *Ελληνική Βιβλιοθήκη*, η οποία συνοδεύεται από δικούς του προλόγους. Στους προλόγους αυτούς, τους λεγόμενους *Αυτοσχέδιους Στοχασμούς* ή *Προλεγόμενα*, αναλύει τις απόψεις του για την ελληνική γλώσσα και αναπτύσσει σοβαρά ιδεολογικά ζητήματα που είχαν άμεση και πρακτική εφαρμογή στις ανάγκες των υπόδουλων Ελλήνων.

Ο Κοραής πρότεινε τη χρήση μιας γλώσσας που θα είχε ως βάση της την καθομιλουμένη γλώσσα της εποχής, από την οποία όμως θα είχαν αφαιρεθεί οι ξένες λέξεις.

Το μήνυμα του Κοραή ήταν **"Ελευθερία χωρίς παιδεία είναι ανέφικτο να πραγματοποιηθεί, όπως επίσης παιδεία χωρίς φιλοσοφία".** Διακηρύσσει ότι η Ελευθερία θα διατηρηθεί με την ευνομία, όπως διδάσκει ο Αριστοτέλης και για αυτό ήταν υπέρ της ανεξαρτησίας της Δικαστικής Εξουσίας στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος.

Το 1792 με χρηματοδότηση από τον Κοραή και άλλους εύπορους Χιώτες άρχισε τη λειτουργία της η Δημόσια Κεντρική Ιστορική Βιβλιοθήκη Χίου "Κοραής", μία εκ των παλαιοτέρων και μεγαλυτέρων της Ελλάδας.

Δημόσια Ιστορική Κεντρική Βιβλιοθήκη Χίου «Κοραής»

Ο ανδριάντας του Κοραή στα Προπύλαια του Πανεπιστημίου Αθηνών, 1875

Η Εκπαίδευση των Ελλήνων στην Τουρκοκρατία

***Το Μέγα Αλφαβητάριο*, το παλαιότερο νεοελληνικό αλφαβητάριο, εκδόθηκε στη Βιέννη το 1771.**

Από την εποχή του Βυζαντίου υπήρχαν τα ***κοινά σχολεία*** για τη βασική εκπαίδευση. Στους πρώτους αιώνες όμως μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, λίγα συνέχισαν να λειτουργούν λόγω της φυγής του πληθυσμού και της παρακμής που επικρατούσε. Τα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας, τα αγόρια πήγαιναν στα μοναστήρια και στις εκκλησίες, όπου μάθαιναν να γράφουν την αλφάβητο σε *πινακίδια* και να διαβάζουν εκκλησιαστικά κείμενα, όπως ήταν τα *Ψαλτήρια* και η *Οκτώηχος*. Στα κοινά σχολεία οι ιερείς και οι μοναχοί εκτελούσαν χρέη δασκάλου.

Από τον 17ο αιώνα αρχίζει η πνευματική ανάκαμψη που κορυφώνεται τον 18ο και 19ο αιώνα, με αποτέλεσμα να λειτουργήσουν πιο οργανωμένα σχολεία στις πόλεις με την υποστήριξη των κοινοτήτων, τη χρηματοδότηση πλουσίων εμπόρων και ναυτικών και κάτω από την επίβλεψη, κατά κανόνα, της εκκλησίας. Στα ***σχολεία των ελληνικών γραμμάτων***, διδάσκονταν αρχαία ελληνική γλώσσα μέσω της γραμματικής, του συντακτικού και της θεματογραφίας από Έλληνες λογίους, όπως ο κληρικός **Κοσμάς ο Αιτωλός** που έχτισε 10 σχολεία ελληνικά (γυμνάσια) και 200 κοινά (δημοτικά).

Στις αρχές του 19ου αιώνα εμφανίστηκαν και τα ***νεωτερικά σχολεία***, στα οποία διδάσκονταν οι ιδέες του Διαφωτισμού από λογίους όπως ο **Ευγένιος Βούλγαρης** και ο **Ιώσηπος Μοισιόδαξ**. Μερικές από τις σπουδαίες ανώτερες σχολές ήταν: η *Πατριαρχική Σχολή* της Κωνσταντινούπολης η οποία άρχισε να λειτουργεί αμέσως μετά την άλωση, η *Επιφάνειος Σχολή* στα Ιωάννινα, η *Ευαγγελική Σχολή* στην Σμύρνη, η *Σχολή της Χίου*, η *Σχολή των Μηλεών* του Πηλίου, η *Αθωνιάδα Σχολή* στο Άγιο Όρος, κ.α. Στις ανώτερες σχολές οι σπουδαστές διδάσκονταν αρχικά μόνο αρχαία ελληνικά, φιλοσοφία και θεολογία αλλά αργότερα και φυσικές επιστήμες, όπως μαθηματικά, φυσική, καθώς και γεωγραφία. Η διδασκαλία των μαθημάτων αυτών γινόταν σε απλή ελληνική γλώσσα. Στις σχολές αυτές σπούδαζαν νέοι πλουσίων οικογενειών, ειδικά των Φαναριωτών, που αργότερα ελάμβαναν υψηλά αξιώματα στην οθωμανική διοίκηση.

Τότε γιατί λέγεται "Κρυφό Σχολειό" αφού λειτουργούσαν τόσα πολλά σχολεία και σχολές;

Οι γνώμες των ιστορικών διίστανται για το εάν το Κρυφό Σχολειό υπήρξε θρύλος ή πραγματικότητα. Πολλοί αμφισβητούν την ύπαρξη σχολείων που λειτουργούσαν στα κρυφά επειδή δεν έχουν βρεθεί οθωμανικά διατάγματα που απαγόρευαν τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας και επειδή υπήρχε πληθώρα ελληνικών σχολείων που ιδρύθηκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ιδιαίτερα από τον 17ο αιώνα και μετά. Άλλοι πάλι, βάσει άλλων πηγών και μαρτυριών υποστηρίζουν το αντίθετο.

Η αλήθεια είναι ότι γενιές ολόκληρες Ελλήνων στην Ελλάδα και στη διασπορά διδαχτήκαμε για το Κρυφό Σχολειό, αγαπήσαμε το τραγούδι «Φεγγαράκι μου λαμπρό» και το ποίημα του Ιωάννη Πολέμη «Το κρυφό σχολειό». Εντυπώθηκε στην ψυχή μας ο πίνακας του Νικολάου Γύζη με τα παιδιά να μαθαίνουν από τον καλόγηρο στις πρώτες αχτίδες του ήλιου κάτω από την προστασία του κλέφτη με το καριοφίλι. Το σίγουρο είναι ότι η έννοια της λέξης «κρυφό», δηλώνει τον φόβο και την ανασφάλεια που ένιωθαν οι υποδουλωμένοι Έλληνες απέναντι στον κατακτητή. Τα κοινά σχολεία, είτε ήταν «κρυφά» είτε «φανερά», δίδαξαν στα Ελληνόπουλα γραφή κι ανάγνωση και κράτησαν άσβεστη την ελπίδα του ελληνικού έθνους για τη λευτεριά.

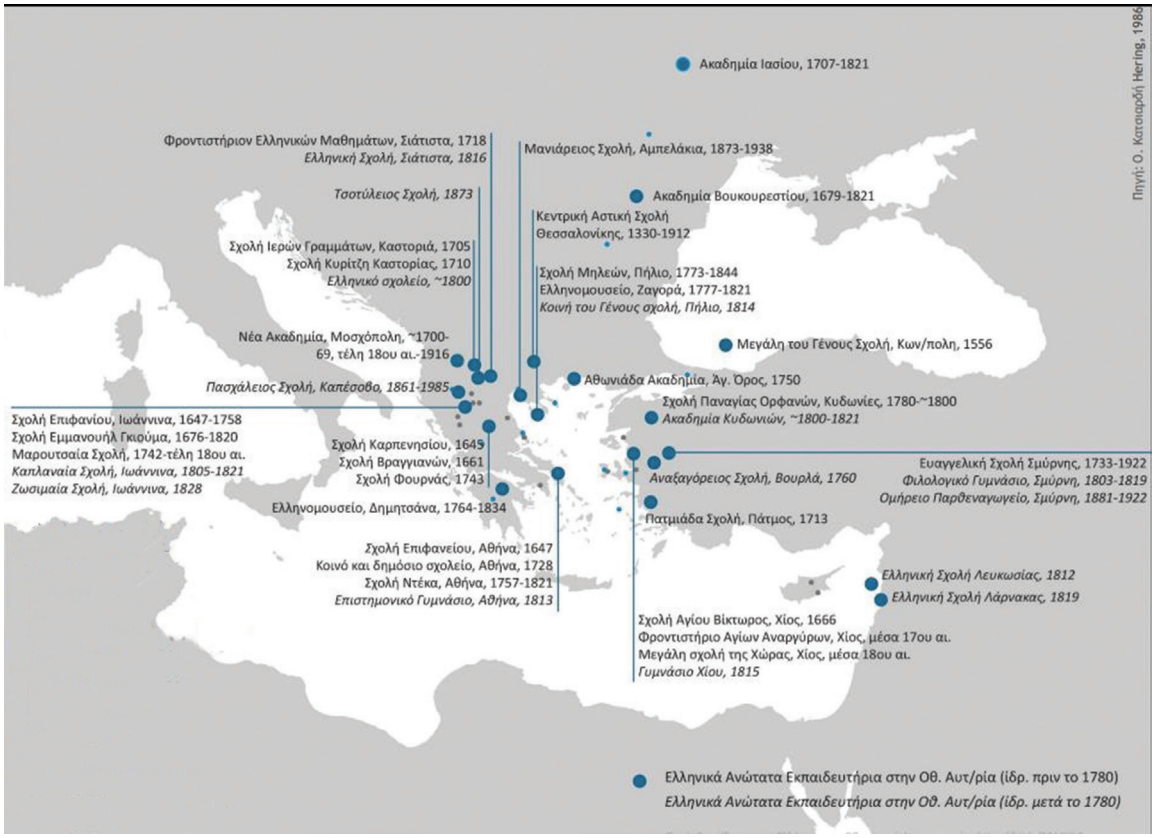

Χάρτης με τα Ελληνικά Ανώτατα Εκπαιδευτήρια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία

Το Κρυφό Σχολειό
Νικολάου Γύζη, 1885

Το Κρυφό Σχολειό (1899)
Ποίημα του Ιωάννη Πολέμη

Απ' έξω μαυροφόρ' απελπισιά,
πικρής σκλαβιάς χειροπιαστό σκοτάδι,
και μέσα στη θολόκτιστη εκκλησιά,
στην εκκλησιά, που παίρνει κάθε βράδυ
την όψη του σχολειού,
το φοβισμένο φως του καντηλιού
τρεμάμενο τα ονείρατα αναδεύει,
και γύρω τα σκλαβόπουλα μαζεύει.

Εκεί καταδιωγμένη κατοικεί
του σκλάβου η αλυσόδετη πατρίδα,
βραχνά ο παπάς, ο δάσκαλος εκεί
θεριεύει την αποσταμένη ελπίδα
με λόγια μαγικά...

...ένας ψαλμός ακούγεται βαθύς
σα μελωδίες ενός κόσμου άλλου,
κι ανατριχιάζει ακούοντας καθείς
προφητικά τα λόγια του δασκάλου
με μια φωνή βαριά.
«Μη σκιάζεστε στα σκότη! Η λευθεριά
σαν της αυγής το φεγγοβόλο αστέρι
της νύχτας το ξημέρωμα θα φέρει».

Η Φιλική Εταιρεία ή Εταιρεία Φιλικών

Η **Φιλική Εταιρεία** ή **Εταιρεία των Φιλικών**, ιδρύθηκε την ημέρα της Ύψωσης του Τιμίου Σταυρού στην Οδησσό, το μεγαλύτερο λιμάνι της τότε Ρωσίας στη Μαύρη Θάλασσα από μέλη της ελληνικής διασποράς, στις 14 Σεπτεμβρίου 1814. Η Ελληνική Κοινότητα στην Οδησσό, εθεωρείτο από τις πιο ακμάζουσες της πόλης, με εκκλησίες, εκπαιδευτήρια, σωματεία και λέσχες. Οι περισσότεροι Έλληνες που κατοικούσαν στην Οδησσό ήταν ευκατάστατοι καραβοκύρηδες, τραπεζίτες και έμποροι και η συνοικία τους είχε πάρει το όνομα "Ελληνική".

Η Φιλική Εταιρεία ιδρύθηκε από τρεις εμπόρους, όχι ιδιαίτερα επιφανείς ή πλούσιους: τον **Εμμανουήλ Ξάνθο** από την Πάτμο (1772-1852), τον **Αθανάσιο Τσακάλωφ** από τα Ιωάννινα (1788-1851) και τον **Νικόλαο Σκουφά** από την Άρτα (1779-1818).

Ήταν μία μυστική οργάνωση που στόχος της ήταν η προετοιμασία του ένοπλου αγώνα των Ελλήνων για την Επανάσταση που θα είχε σαν αποτέλεσμα την αποτίναξη του Οθωμανικού ζυγού και τη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Είχε χαρακτήρα μυστικό-συνωμοτικό, διαδικασίες μύησης των μελών, πολύπλοκη εσωτερική ιεραρχία και αυστηρά μέτρα για την αυτοπροστασία της, όπως κωδικές ονομασίες για πρόσωπα, τοποθεσίες, πράγματα που είχαν ιδιαίτερη σημασία για την εξέλιξη του αγώνα, καθώς και κρυπτογραφημένο αλφάβητο.

Η Φιλική Εταιρεία απευθυνόταν κυρίως, σε πλούσιους Έλληνες εμπόρους, προκειμένου να εξασφαλιστούν τα οικονομικά μέσα για την ανάπτυξή της. Στα τέλη του 1818 ενισχύθηκε ουσιαστικά με τη μύηση και τη γενναία οικονομική υποστήριξη του εύπορου εμπόρου **Παναγιώτη Σέκερη.** Γυναίκες γίνονταν δεκτές μόνο κατ' εξαίρεση.

Το 1818 η έδρα της Εταιρείας μεταφέρεται από την Οδησσό στην Κωνσταντινούπολη, την καρδιά της Οθωμανικής εξουσίας, γεγονός που πιστοποιούσε την αυτοπεποίθηση των Φιλικών στις συνομωτικές οργανωτικές τους ικανότητες. Ο Εμμανουήλ Ξάνθος θα προσφέρει την ηγεσία της στον Υπουργό του τσάρου της Ρωσίας Ιωάννη Καποδίστρια, ο οποίος όμως θα την αρνηθεί.

Τελικά, την ηγεσία της Εταιρείας μετά τον θάνατο του Σκουφά, αναλαμβάνει, το 1820, ο υπασπιστής του Τσάρου, **Αλέξανδρος Υψηλάντης**, μόλις 28 ετών, γόνος μιας από τις σημαντικότερες Φαναριώτικες οικογένειες. Είναι αυτός που θα κηρύξει την έναρξη της Επανάστασης τον Φεβρουάριο του 1821 με το πέρασμα του ποταμού Προύθου στη Βλαχία.

Τη σφραγίδα της Μυστικής Αρχής της Εταιρείας κατασκεύασαν τα μέλη της ηγετικής ομάδας. Στο κέντρο είχε ένα σταυρό, τον αριθμό 16 (τα μέλη της ηγετικής αρχής της Εταιρείας) και το γράμμα Ε (Ελλάδα). Στην περιφέρεια είχε με κεφαλαία γράμματα τα αρχικά των βαπτιστικών ονομάτων των 9 μελών που ήταν πρώτοι στην ιεραρχία.

Πώς μπορούσε κάποιος να γίνει μέλος της Φιλικής Εταιρείας;

Η διαδικασία μύησης διαρκούσε αρκετές μέρες. Το τελευταίο στάδιο της μύησης ήταν ο όρκος ενώπιον ιερέα. Ο υποψήφιος πήγαινε σε ένα ασφαλές σπίτι κρατώντας ένα μικρό κίτρινο κερί. Ο μυητής έπαιρνε ένα εικόνισμα και το ευαγγέλιο, τα έστηνε στο τραπέζι και άναβε το κερί. Ο μυητής ρωτούσε τον υποψήφιο με επισημότητα για τελευταία φορά: «Μήπως δεν στοχάζεσαι τον εαυτόν σου εις αρκετήν δύναμην; Έχεις ακόμη καιρό να παραιτηθείς. Από τον δεσμόν όπου εμβαίνεις μόνον ο θάνατος θα ημπορεί να σε λυτρώσει! Σε ολίγον κάθε μεταμέλειά σου θα είναι ασυγχώρητος!»…

Ο όρκος του Φιλικού
Πίνακας του Διονυσίου Τσόκου (1849) που αναπαριστά τον Κολοκοτρώνη που δίνει όρκο στην Εταιρεία όταν ήταν στη Ζάκυνθο.

Ο όρκος της Φιλικής Εταιρείας:

Ορκίζομαι ενώπιον του αληθινού θεού οικειοθελώς, ότι θέλω είμαι επί ζωής μου πιστός εις την Εταιρείαν κατά πάντα. Να μη φανερώσω το παραμικρόν από τα σημεία και λόγους της, μήτε να σταθώ κατ' ουδένα λόγον η αφορμή του να καταλάβωσιν άλλοι ποτέ, ότι γνωρίζω τι περί τούτων, μήτε εις συγγενείς μου, μήτε εις πνευματικόν ή φίλον μου.

Τέλος πάντων ορκίζομαι εις σε, ω ιερά πλην τρισάθλια πατρίς, ορκίζομαι εις τους πολυχρονίους βασάνους Σου, ορκίζομαι εις τα πικρά δάκρυα, τα οποία τόσους αιώνας έχυσαν και χύνουν τα ταλαίπωρα τέκνα Σου, εις τα ίδια μου δάκρυα, χυνόμενα κατά ταύτην την στιγμήν, και εις την μέλλουσαν ελευθερίαν των ομογενών μου, ότι αφιερώνομαι όλως εις Σε... Τέλος ο θάνατός μου ας είναι η άφευκτος τιμωρία του αμαρτήματός μου, δια να μη μολύνω την αγνότητα της Εταιρείας με την συμμετοχήν μου.

Συνθηματικές ή συμβολικές λέξεις όπως:

Τα Μέλη της Φιλικής Εταιρείας = τα σύννεφα
Ο εχθρός = το αγκάθι
Ο φίλος = το άνθος
Τα τουφέκια = τα δένδρα
Το μεγάλο καράβι = ο ελέφας
Το εμπορικό πλοίο = η καμήλα
Ο στόλος = το κοπάδι
Ο κατάσκοπος = ο Κύκλωψ
Το κανόνι = ο τραγουδιστής

Κρυπτογραφικό αλφάβητο της Φιλικής Εταιρείας

α	β	γ	δ	ε	ζ	θ	ι	κ	λ	μ	ν	ξ	ο	π	ρ	σ	τ	φ	χ	ψ	ω
η	ξ	υ	ψ	ω	1	2	3	4	5	6	7	4α	8	9	ο	α	β	γ	δ	9α	ε

Γράφω στον κρυπτογραφικό κώδικα τη φράση:

Ελευθερία ή Θάνατος
.....

Αποκρυπτογραφώ τη φράση:

.....
γ35343 ωβη3οω3η

Συνθήκες που ευνόησαν την ανάπτυξη της Φιλικής Εταιρείας:

- Η Οθωμανική Αυτοκρατορία αντιμετώπιζε σοβαρά εσωτερικά προβλήματα.
- Η Γαλλική Επανάσταση και η ιδεολογία της έδωσε ελπίδες θετικές στους Έλληνες ότι μπορούν κι εκείνοι να αγωνιστούν σοβαρά και μεθοδικά.
- Σημαντικό τμήμα του Ελληνισμού ήταν πλέον ψυχολογικά ώριμο και έτοιμο για τη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

Κλέφτες κι Αρματολοί

Στον πίνακα του Peter von Hess, ο Κολοκοτρώνης καμαρώνει τα παλληκάρια του που χορεύουν στην Λέρνα.

Σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, πολλοί Έλληνες κατέφευγαν στα βουνά επειδή δεν μπορούσαν να αντέξουν τις αδικίες των τούρκων διοικητών, τους τυραννικούς προεστούς και τη βαριά φορολογία. Στους πρώτους αιώνες της τουρκοκρατίας δεν αγωνίζονταν για την ελευθερία παρά μόνο για την επιβίωσή τους, γι'αυτό έκαναν επιδρομές σε χωριά ληστεύοντας αδιάκριτα Τούρκους και Έλληνες. Ήταν δηλαδή **κλέφτες**. Με τα χρόνια όμως, οι επιδρομές τους άρχισαν να στοχεύουν περισσότερο τους Τούρκους κι έτσι στα μάτια του σκλαβωμένου λαού, ο κλέφτης ήταν ο ηρωικός αγωνιστής, ο σκληρός τιμωρός των αυθαιρεσιών των τούρκων αφεντάδων.

Ήταν οργανωμένοι σε «μπουλούκια» δηλαδή μικρές ομάδες, η κάθε ομάδα με τον δικό της καπετάνιο και τη σημαία της, το «μπαϊράκι». Τα κρησφύγετά τους, τα «λημέρια», ήταν σε δύσβατα μέρη για να μην τους ενοχλούν οι Τούρκοι. Έστηναν ενέδρες και έκαναν αιφνιδιαστικές επιθέσεις, τα «γιουρούσια». Αυτός ο τρόπος πολέμου ονομάστηκε κλεφτοπόλεμος.

Προκειμένου να προστατέψουν τα χωριά από τις επιδρομές των κλεφτών, οι Τούρκοι οργάνωσαν ειδικά στρατιωτικά σώματα από ορθοδόξους χριστιανούς που ονομάσθηκαν **αρματολοί**. Συχνά όμως πολλοί αρματολοί βγαίνανε στα βουνά και γίνονταν κλέφτες όταν η τουρκική διοίκηση τους δυσαρεστούσε, ενώ πολλοί κλέφτες ζητούσαν να προσχωρήσουν στα σώματα των αρματολών για να πάρουν αμνηστία από τις τουρκικές αρχές.

Ως επί το πλείστον η **Ελληνική Επανάσταση στηρίχθηκε στους κλεφταρματολούς** που είχαν μάθει την πολεμική τέχνη δρώντας ως κλέφτες και αρματολοί. Είναι αξιοθαύμαστο ότι η νίκη για την ελευθερία επιτεύχθηκε κυρίως από μικρά μπουλούκια ατάκτων που έκαναν κλεφτοπόλεμο, ενάντια σε ένα πολυάριθμο και οργανωμένο οθωμανικό στρατό.

Κλέφτικη ζωή

Μαύρη μωρέ πικρή
είν' η ζωή που κάνουμε
εμείς οι μαύροι κλέφτες.

Όλη μερούλα πόλεμο
το βράδυ καραούλι.
Με φόβο τρώμε το ψωμί,
με φόβο περπατάμε.

Αυτά λέει το δημοτικό τραγούδι. Για να ξεχνιούνται όμως από τα βάσανά τους, όταν δεν πολεμούσαν, γλεντούσαν και χόρευαν. Ο Νίκος Γκάτσος στο ποιήμα του *Τσάμικος*, που μελοποιήθηκε από τον Μάνο Χατζιδάκι το 1976, μιλά για τα γλέντια των αγωνιστών:

Ένα από τα πιο αγαπημένα όργανα των κλεφτών ήταν ο ταμπουράς, ένα είδος μπουζουκιού. Στην φωτογραφία, ο ταμπουράς του ήρωα Μακρυγιάννη στο Εθνικό Ιστορικό μουσείο.

Στα κακοτράχαλα τα βουνά,
με το νταούλι και το ζουρνά,
πάνω στην πέτρα την αγιασμένη,
χορεύουν τώρα τρεις αντρειωμένοι...
...Δες πώς χορεύει ο Νικηταράς
Κι αηδόνι γίνεται ο ταμπουράς...

Οι Σουλιώτισσες και οι γυναίκες της Νάουσας

Οι Σουλιώτες -αρχαιότατος λαός της Ηπείρου- είχαν αποτραβηχθεί στα νότια, απόκρημνα βουνά του Σουλίου και ζούσαν ελεύθεροι. Σιγά-σιγά, ζήτησαν εκεί καταφύγιο και πολλοί άλλοι Έλληνες κι έτσι ο πληθυσμός αυξήθηκε και δημιουργήθηκαν 11 χωριά με μεγαλύτερο το Σούλι. Οι Τούρκοι προσπάθησαν πολλές φορές να τους υποτάξουν αλλά δεν τα κατάφεραν.

Les Femmes souliotes
έργο του Ary Scheffer (1795-1858)

Κάποτε, ο Σουλτάνος διόρισε πασά των Ιωαννίνων τον αδίστακτο **Αλή Πασά** που έβαλε στόχο να υποτάξει τους Σουλιώτες αλλά οι δυο εκστρατείες που έκανε εναντίον τους απέτυχαν. Ό,τι όμως δεν κατόρθωσαν οι επιθέσεις το κατόρθωσε η τριετής πολιορκία που ανάγκασε τους πολιορκημένους να συνάψουν συνθήκη με τον Αλή Πασά βάσει της οποίας θα έπρεπε να εγκαταλείψουν τα χωριά τους σε αντάλλαγμα τη ζωή τους. Η αποχώρηση άρχισε στις 12 Δεκεμβρίου 1803, ωστόσο ο Αλή Πασάς αθέτησε τον λόγο του και διέταξε την καταδίωξη και εξόντωση των Σουλιωτών. Από τις δύο ομάδες των Σουλιωτών μόνο η μία κατόρθωσε να διαφύγει. Η άλλη κατευθύνθηκε προς το Ζάλογγο όπου πάλεψε σκληρά με τον εχθρό. Στο τέλος, έμειναν ζωντανές 63 γυναίκες με τα παιδιά τους που, όταν είδαν ότι κινδύνευαν να πέσουν στα χέρια του εχθρού, έριξαν τα παιδιά τους στον γκρεμό κι ύστερα πήδησαν κι εκείνες. Ο θρύλος τις θέλει να πέφτουν μία-μία χορεύοντας τον «Χορό του Ζαλόγγου» και τραγουδώντας το «Έχε γεια καημένε κόσμε, έχε γεια γλυκιά ζωή…»

Η πόλη της Νάουσας, παρότι απολάμβανε ειδικά προνόμια από τους Τούρκους, τον Φεβρουάριο του 1822 ξεσηκώθηκε ενάντια στον κατακτητή και ελευθερώθηκε. Μόνο δύο μήνες αργότερα, ένα στρατιωτικό σώμα από 15.000 Τούρκους καταφθάνει και στις 11 Απριλίου 1822 η πόλη πέφτει ξανά στα εχθρικά χέρια. Οι 400 υπερασπιστές της δεν θα κατορθώσουν να τη σώσουν. Ακολουθούν αγριότητες. Οι γυναίκες της πόλης για να μην πιαστούν αιχμάλωτες και ατιμασθούν, προτίμησαν να πνιγούν κι αυτές και τα παιδιά τους στον καταρράκτη του ποταμού Αραπίτσα γράφοντας έτσι μία νέα ηρωική σελίδα παρόμοια με εκείνη του Ζαλόγγου.

Το μνημείο στο Ζάλογγο (μήκους 18 μ. και ύψους 13 μ.)
Κατασκευάστηκε το 1961 και είναι έργο
του γλύπτη Γεώργιου Ζογγολόπουλου

Κατά τη διάρκεια του Απελευθερωτικού Αγώνα, πολλές ήταν οι γυναίκες που συνέβαλαν σημαντικά στην επιτυχία της Επανάστασης με τα δικά τους μέσα και τη γενναία τους συμπεριφορά η οποία συχνά έφτανε στην αυτοθυσία.

Φιλέλληνες και Φαναριώτες

Η Επανάσταση των Ελλήνων εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αντιμετωπίστηκε εχθρικά από τις κυβερνήσεις των ευρωπαϊκών χωρών, γιατί και οι ίδιες κυβερνούσαν απολυταρχικά, αντίθετα με τους λαούς της Ευρώπης που χαιρέτησαν με ενθουσιασμό τον ξεσηκωμό των Ελλήνων. Τα ηρωικά κατορθώματά τους δημιούργησαν ένα ρεύμα συμπάθειας. Πολλοί άνθρωποι των Γραμμάτων και των Τεχνών τάχθηκαν υπέρ των Ελλήνων και σιγά-σιγά μέσα από τα έργα τους, διαμόρφωσαν μία φιλελληνική τάση που επηρέασε έντονα την κοινή γνώμη της εποχής και ανάγκασε τελικά τις κυβερνήσεις τους να μεταβάλλουν την πολιτική τους.

Μια από τις συγκινητικότερες προσφορές φιλελλήνων στον Αγώνα ήταν και εκείνη της Αϊτής. Το μικρό αυτό νησιωτικό κράτος της Καραϊβικής έστειλε 100 εθελοντές οι οποίοι πέθαναν κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους στην Ελλάδα. Η Αϊτή ήταν η πρώτη χώρα του κόσμου που αναγνώρισε επίσημα την Επανάσταση του 21 και την Ελλάδα ως ελεύθερο κράτος.
Πάνω από 1.000 φιλέλληνες ήρθαν στη μαχόμενη Ελλάδα και πολέμησαν σαν απλοί στρατιώτες. Οι χώρες καταγωγής τους, με τον αριθμό συμμετοχής είναι: Γερμανία (342), Γαλλία (196), Ιταλία (137), Αγγλία (99), Ελβετία (35), Πολωνία (30), Ολλανδία και Βέλγιο (17), ΗΠΑ (16), Ουγγαρία (9), Σουηδία (9), Δανία (8), Ισπανία (9), Άγνωστης εθνικότητας (33) και άλλοι.

Έλληνες και Φιλέλληνες
Πίνακας του Georg Opitz, Μουσείο Μπενάκη Αθήνα

We are all Greeks *- Είμαστε όλοι Έλληνες… ο σύγχρονος Έλληνας είναι απόγονος εκείνων των ενδόξων υπάρξεων τα οποία η φαντασία σχεδόν αρνείται να θεωρήσει ότι ανήκουν στο είδος μας...* Percy Shelley, Βρετανός Φιλέλληνας.

Γνωστότεροι φιλέλληνες υπήρξαν οι:

Friedrich Thiersch και Johann Wolfgang von Goethe (Γερμανοί), Lord Byron (Βρετανός), Samuel Gridley Howe (Αμερικανός), George Canning (Βρετανός), John Mayer (Ελβετός), Dr. Bruno (Ιταλός), François-René de Chateaubriand (Γάλλος), Victor Hugo (Γάλλος), François Maxime Raybaud (Γάλλος), Aleksandr Pushkin (Ρώσος), George Finlay (Σκωτσέζος), Santorre di Santarosa (Ιταλός), Richard Church (Σκωτσέζος), Ernst Michael Mangel (Ούγγρος).

Ο Κωστής Παλαμάς τίμησε τους μαχόμενους Φιλέλληνες με τους παρακάτω στίχους:

Ω παλληκάρια αλλόγλωσσα κι αλλόφυλα και ξένα,
αλλά σαν απ' των σπλάχνων μας τα σπλάχνα φυτρωμένα!…

Οι **Φαναριώτες** ήταν μία οικονομικά ισχυρή κοινωνική τάξη στη συνοικία του Φαναρίου της Κωνσταντινούπολης, γύρω από το Πατριαρχείο. Γνωστές φαναριώτικες οικογένειες ήταν οι Μαυροκορδάτοι, οι Υψηλάντηδες και οι Κομνηνοί, οι οποίοι ανήκαν στην οθωμανική διοικητική αριστοκρατία. Οι θέσεις που κατείχαν και οι διοικητικές τους ικανότητες, τους δημιούργησαν την πεποίθηση ότι αυτοί θα ήταν η ηγετική τάξη του έθνους. Με το ξέσπασμα της Επανάστασης, σήμανε και η καταστροφή αυτής της τάξης. Οι Οθωμανοί δεν επέτρεψαν σε κανέναν Φαναριώτη να αναλάβει σημαντικό αξίωμα στην Υψηλή Πύλη (Τουρκική Κυβέρνηση).

Οι Ευεργέτες της Επανάστασης του 1821

Ευεργέτες θεωρούνται οι Έλληνες που στήριξαν οικονομικά τόσο την εξέγερση των Ελλήνων όσο και το νεοσύστατο ελληνικό κράτος, προσφέροντας υπέρογκα ποσά και ολόκληρες περιουσίες. Οι σημαντικότεροι από αυτούς είναι:

Γεώργιος Αυγερινός (Κεφαλλονιά), Ιωάννης Βαρβάκης (Ψαρά), Κωνσταντίνος Βέλλιος (Βλάστη Κοζάνης), Θεόδωρος Γκίκας Γκίκας (Υδρα), Παναγιώτης Δεσποτόπουλος (Διακοφτό Καλαβρύτων), Νικόλαος Ζωσιμάς (Γιάννενα), Λάζαρος Κουντουριώτης (Υδρα), Κωνσταντίνος Ξενοκράτης (Σαμάκοβο Ανατολικής Θράκης), Νικόλαος Οικονόμου (Γκούρα Κορινθίας), Νικόλαος Ουζουνίδης (Θεσσαλονίκη), Νικόλαος Παπαδόπουλος (Τρίπολη), Μάνθος & Γεώργιος Ριζάρης (Μονοδένδρι Ζαγορίου).

Οι περισσότεροι από αυτούς εγκαταστάθηκαν σε Παραδουνάβιες χώρες, την Ιταλία και την Αίγυπτο, ασχολήθηκαν, ως επί το πλείστον, με το εμπόριο, και απέκτησαν τεράστιες περιουσίες. Μυήθηκαν από νωρίς στη Φιλική Εταιρεία και μερικοί από αυτούς υπήρξαν πρωτεργάτες της.
Προσέφεραν υπέρογκα στον Αγώνα, χρηματοδοτούσαν τους φιλελληνικούς συλλόγους (κομιτάτα), εξαγόραζαν Χριστιανούς αιχμαλώτους, τροφοδοτούσαν πλοία με τρόφιμα αλλά και πυρίτιδα και χρηματοδότησαν την *Ελληνική Βιβλιοθήκη* του Αδαμαντίου Κοραή. Απ' αυτούς, ο Κωνσταντίνος Βέλλιος και τα αδέρφια Κωνσταντίνος και Πασχάλης Ξενοκράτης υπήρξαν μέλη του Ιερού Λόχου και πολέμησαν στο Δραγατσάνι και το Σκουλένι.
Ο Πασχάλης έχασε τη ζωή του στο Σκουλένι.

Λάζαρος Κουντουριώτης

Ο Ιερολοχίτης Κωνσταντίνος Ξενοκράτης. Η στολή του είναι το μοναδικό κειμήλιο από τη στολή των Ιερολοχιτών του Υψηλάντη και φυλάσσεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο στην Αθήνα.

Δύο από τις σημαντικότερες γυναίκες, οι οποίες έδωσαν όλη τους την περιουσία για τον Αγώνα, ήταν η Λασκαρίνα Μουμπουλίνα και η Μαντώ Μαυρογένους.

Μαντώ Μαυρογένους (Τεργέστη 1796 - Πάρος 1840)

Η Μαντώ Μαυρογένους ήταν γόνος της μυκονιάτικης διακεκριμένης οικογένειας Μαυρογένη. Είχε σπουδάσει αρχαία ελληνική ιστορία και φιλοσοφία. Μιλούσε Γαλλικά, Ιταλικά, και Τουρκικά.

Με δικούς της πόρους εξόπλιζε πλοία και καταδίωκε τους Αλγερινούς πειρατές στις Κυκλάδες, χρηματοδότησε την εκστρατεία της Χίου, και περιέθαλψε τους διασωθέντες από την πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου.

Απηύθυνε έκκληση στις γυναίκες του Παρισιού και του Διαφωτισμού στην Ευρώπη για να ταχθούν υπέρ των Ελλήνων. Η ερωτική σχέση της με τον Δημήτριο Υψηλάντη θεωρήθηκε σκάνδαλο για την εποχή. Τιμήθηκε με τον βαθμό της Αντιστρατήγου.

Πέθανε από τύφο στην Πάρο το 1840 σε ηλικία 44 ετών, φτωχή και εγκαταλελειμμένη από όλους.

Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα (Κων/πολη 1771- Σπέτσες 1825)

Γεννήθηκε στις φυλακές της Κωνσταντινούπολης στις 11 Μαΐου 1771, όταν η μητέρα της Σκεύω επισκέφθηκε τον τότε φυλακισμένο από τους Τούρκους και ετοιμοθάνατο πατέρα της, Σταυριανό Πινότση.

Το 1811 η Μπουμπουλίνα, μητέρα επτά παιδιών και δύο φορές χήρα, είναι κληρονόμος μεγάλης περιουσίας σε πλοία, μετρητά και ακίνητα. Αργότερα ναυπήγησε και τρία δικά της πλοία.

Το 1820 τελείωσε στις Σπέτσες η ναυπήγηση του "Αγαμέμνων", το οποίο μετονομάστηκε σε "Σπέτσες", μετά τον θάνατό της, και αποτέλεσε τη ναυαρχίδα του νεοσυσταθέντος από τον Καποδίστρια κρατικού στόλου.

Στις 3 Απριλίου 1821 η Μπουμπουλίνα επικεφαλής του *Αγαμέμνων* συνέβαλε στον ναυτικό αποκλεισμό του Ναυπλίου.

Το 1824 ζήτησε την αποφυλάκιση του Κολοκοτρώνη και γι' αυτό εξορίστηκε στις Σπέτσες χωρίς σχεδόν περιουσία και πικραμένη από τον εμφύλιο.

Πέθανε στις 22 Μαΐου 1825 μετά από μία οικογενειακή διαμάχη. Μετά θάνατον, έλαβε τιμητικά από την Ελληνική Πολιτεία τον τίτλο της Υποναυάρχου.

Τρεις Τουρκοπούλες κάθονται στου Αναπλιού την πόρτα.
Μοιρολογούσαν και έλεγαν, μοιρολογούν και λένε:
Ανάπλι, για δε χαίρεσαι; Για δε βαρείς παιχνίδια;
Και τι καλό 'χω να χαρώ και να βαρώ παιχνίδια;
Στεριάς με δέρνει ο Πρίγκιπας, πελάγου η Μπουμπουλίνα.

Ο Λόρδος Βύρων (Λονδίνο 1788 - Μεσολόγγι 1824)

Ο Λόρδος Βύρων ή Μπάιρον υπήρξε ο πιο γνωστός φιλέλληνας. Γεννήθηκε στο Λονδίνο και καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια. Σπούδασε στα καλύτερα σχολεία της Αγγλίας και διδάχθηκε λατινικά και ελληνικά. Ταξίδεψε πολύ και έζησε μία περιπετειώδη ζωή. Θεωρείται μια από τις θρυλικές μορφές της παγκόσμιας λογοτεχνίας.

Η επανάσταση της Ελλάδας τον γέμισε με ενθουσιασμό. Εργάστηκε με όλη του την ψυχή για τον αγώνα συμμετέχοντας και ο ίδιος. Προσέφερε ολόκληρη την περιουσία του ιδρύοντας ακόμα και στρατιωτικό σώμα από Σουλιώτες. Στις 7 Απριλίου 1824, ύστερα από επιπλοκές στην υγεία του, θα άφηνε την τελευταία του πνοή στο Μεσολόγγι με τις λέξεις: «Ελλάδα, σου έδωσα ό,τι πολυτιμότερο μπορεί να έχει ο άνθρωπος. Μακάρι να βοηθήσει στην ευτυχία σου η θυσία μου».

Ο θάνατος του Βύρωνα βύθισε σε πένθος τους Έλληνες και ο Διονύσιος Σολωμός του αφιέρωσε το ποίημα «Εις τον θάνατον του Λόρδου Μπάιρον»....

Λευτεριά, για λίγο πάψε
να χτυπάς με το σπαθί.
Τώρα σίμωσε και κλάψε
εις του Μπάιρον το κορμί…

… Άκου Μπάιρον, πόσον θρήνον
κάνει, ενώ σε χαιρετά
η Πατρίδα των Ελλήνων·
κλαίγε, κλαίγε, Ελευθεριά!

Τα Νησιά της Ελλάδας (μετάφραση Αργύρη Εφταλιώτη) είναι ένα από τα ποιήματα που έγραψε ο Λόρδος Βύρων πριν από την Επανάσταση, κατά την πρώτη του επίσκεψή του στην Ελλάδα.

Α, νησιά της Ελλάδας! Ω νησιά βλογημένα,
που με αγάπη και φλόγα μια Σαπφώ τραγουδούσε,
που πολέμων κ' ειρήνης δώρα ανθίζαν σπαρμένα,
που το φέγγος του ο Φοίβος απ' τη Δήλο σκορπούσε!
Αχ, ατέλειωτος ήλιος σας χρυσώνει ως τα τώρα,
Μα βασίλεψαν όλα, όλα τ' άλλα σας δώρα!...

Απ' τους άπιστους Φράγκους λευτεριά μη ζητάτε!
Εκεί ζουν ηγεμόνες που πουλούν κι αγοράζουν.
Με δικό σας τουφέκι και σπαθί πολεμάτε!
Αυτού θα 'βρετ' ελπίδα κι ό,τι θέλουν ας τάζουν.
Ζυγός Τούρκου, με Φράγκου πονηριά σαν ταιριάσουν
την ασπίδα, όσο να 'ναι δυνατή, θα τη σπάσουν.

Οι επόμενοι στίχοι αναφέρονται στη λεηλασία των μνημείων του Παρθενώνα από τον Elgin και είναι από το ποίημά του *Childe Harold's Pilgrimage*:

… Ω! είναι από πέτρα όποιος για σε δε νιώθει, ωραία Ελλάδα…
… μετόπες, τείχη και βωμούς βλέποντας σκόνη, αράδα
να σου γδύνουν Βρετανοί, που θα 'πρεπε ταμένοι
να στέκουν φυλακάτορες στα λείψανα τεμένη…»

Κήρυξη της Επανάστασης στη Μολδοβλαχία

Η Επανάσταση άρχισε από τις παραδουνάβιες χώρες Μολδαβία και Βλαχία (σήμερα τμήμα της Ρουμανίας) επειδή, βάσει της Συνθήκης του Βουκουρεστίου το 1812, ήταν αυτόνομες περιοχές και δεν επιτρεπόταν στους Τούρκους να μεταφέρουν στρατό στη Μολδοβλαχία δίχως την άδεια της Ρωσίας. Οποιαδήποτε παραβίαση αυτού του όρου θα προκαλούσε Ρωσοτουρκικό πόλεμο. Αυτό καθιστούσε την περιοχή ασφαλή για τους Έλληνες, οι οποίοι καταδιωκόμενοι από τους Τούρκους, μετανάστευαν εκεί.

Αλέξανδρος Υψηλάντης
(Κων/πολη 1792 - Βιέννη 1828)

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης γεννήθηκε το 1792 στο Φανάρι της Κωνσταντινούπολης. Μεγάλωσε σε ένα περιβάλλον που διαπνεόταν από έντονο πατριωτισμό και είχε θέσει ως σκοπό της ζωής του την απελευθέρωση του ελληνικού έθνους. Ο πατέρας του, γόνος εύπορης και ισχυρής Φαναριώτικης οικογένειας, διετέλεσε ηγεμόνας της Μολδοβλαχίας γι' αυτό και ο Αλέξανδρος έφερε τον τίτλο του Πρίγκηπα. Έλαβε εκλεκτή μόρφωση και κατατάχτηκε στο σώμα εφίππων σωματοφυλάκων του Τσάρου Αλέξανδρου Α' της Ρωσίας. Διακρίθηκε στους πολέμους κατά του Ναπολέοντα και στη μάχη της Δρέσδης έχασε το δεξί του χέρι. Έλαβε τον βαθμό του υποστράτηγου.

Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία και στις 12 Απριλίου 1820, στην Πετρούπολη (Ρωσία) ορκίστηκε αρχηγός της, μέχρι τότε, ακέφαλης Φιλικής Εταιρείας.

Έναν, περίπου, χρόνο αργότερα, στις 24 Φεβρουαρίου 1821, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης θα υψώσει τη σημαία της Επανάστασης στο Ιάσιο της Μολδαβίας.

Λίγους μήνες αργότερα, μετά από την ήττα του στρατού του στο Δραγατσάνι, θα υποχωρήσει προς τα αυστριακά σύνορα όπου θα συλληφθεί και θα φυλακισθεί μέχρι το 1827. Η κλονισμένη του υγεία δεν θα του επιτρέψει να βοηθήσει πλέον στον Αγώνα. Σχεδόν επτά χρόνια αργότερα από την ημέρα που ο ίδιος κήρυξε την Επανάσταση στη Μολδαβία, άφησε την τελευταία του πνοή στη Βιέννη στις 19 Φεβρουαρίου 1828.

Η διάβαση του ποταμού Προύθου στη Μολδαβία από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη τον Φεβρουάριο του 1821.
Αντίγραφο της λιθογραφίας του Peter von Hess στο Μουσείο Μπενάκη.

Η σημαία του Υψηλάντη απεικόνιζε τον φοίνικα που αναγεννάται και αντίθετα με τον πίνακα είχε τρία χρώματα: Άσπρο, μαύρο και κόκκινο. Το άσπρο συμβόλιζε την αθωότητα του αγώνα, το μαύρο τον, υπέρ πατρίδας, θάνατο και το κόκκινο τη χαρά του λαού που πολεμά για την ελευθερία του. Οι στολές των Ιερολοχιτών ήταν ομοιόμορφες, ευρωπαϊκού τύπου.

Ο Ιερός Λόχος και η Μάχη στο Δραγατσάνι

Η Μάχη στο Δραγατσάνι

Ένα μέρος του στρατού του Υψηλάντη απετέλεσαν 500 Έλληνες εθελοντές σπουδαστές, γόνοι των καλυτέρων οικογενειών από όλες τις ελληνικές παροικίες της Ευρώπης, αφοσιωμένοι στην ιδέα της ελευθερίας. Οι νέοι αυτοί άφησαν τα θρανία και σχημάτισαν τον Ιερό Λόχο, κατά το παράδειγμα του Ιερού Λόχου των αρχαίων Θηβαίων, μιας επίλεκτης στρατιωτικής ομάδας 300 νέων, με ιδιαίτερη μαχητική ικανότητα που νίκησε τους Σπαρτιάτες στη μάχη των Λεύκτρων.

Οι Ιερολοχίτες υπό τον Υψηλάντη, μεταξύ των άλλων, ορκίζονταν: ***«Ορκίζομαι να χύσω και αυτή την ύστερη ρανίδα του αίματός μου υπέρ της θρησκείας και της πατρίδος μου… Να μην παρατήσω τα όπλα προτού ιδώ ελευθέρα την πατρίδα μου και εξολοθρεμένους τους εχθρούς της…»***

Στις 7 Ιουνίου 1821, στο Δραγατσάνι της Βλαχίας (περιοχή της Ρουμανίας, σήμερα) πραγματοποιείται η πρώτη στρατιωτική σύγκρουση ανάμεσα στις δυνάμεις της Φιλικής Εταιρείας και του Τουρκικού στρατού. Η πρώτη επίθεση του ιππικού των Ελλήνων θα αποτύχει και το ιππικό θα αποχωρήσει αφήνοντας μόνους τους Ιερολοχίτες που θα πολεμήσουν με απαράμιλλο ηρωισμό. Μόνο 100 από αυτούς θα κατορθώσουν να σωθούν.

Στο Δραγατσάνι έχει αναρτηθεί το «Μνημείο των Πεσόντων Ιερολοχιτών», κατασκευασμένο από πεντελικό μάρμαρο και φέρει επιγραφή παρεμφερή με εκείνη των Θερμοπυλών:

ΔΙΑΒΑΤΑ ΑΓΓΕΛΟΥ
ΟΤΙ ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΜΕΘΑ
ΥΠΕΡ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ
ΑΓΩΝΙΣΑΜΟΙ

Εις τον Ιερόν Λόχον

Ας μη βρέξει ποτέ
το σύννεφον και ο άνεμος
σκληρός ας μη σκορπίσει
το χώμα το μακάριον
που σας σκεπάζει…

Ω γνήσια της Ελλάδος
τέκνα· ψυχαί που επέσατε
εις τον αγώνα ανδρείως·
τάγμα εκλεκτών ηρώων,
καύχημα νέον…

Αλλ' αν τις αποθάνει
δια την πατρίδα, η μύρτος
είναι φύλλον ατίμητον,
και καλά τα κλαδία
της κυπαρίσσου…

Ανδρέα Κάλβου

Το 1897 έγινε ανακομιδή των οστών του Αλέξανδρου Υψηλάντη από τη Βιέννη τα οποία και εναποτέθηκαν σε αυτό το ταφικό μνημείο που βρίσκεται στο Πεδίο του Άρεως στην Αθήνα κοντά στο κενοτάφιο των Ιερολοχιτών του 1821.

Δημητσανίτικο Μπαρούτι

μπαροῦτι εἴχαμε, ἔχαμνε ἡ Δημιτζάνα

(Θεόδωρος Κολοκοτρώνης)

Η Δημητσάνα της Αρκαδίας είναι η πόλη που «άναψε τη φλόγα της ελευθερίας» περισσότερο από κάθε άλλη πόλη της Ελλάδας και δίκαια ονομάσθηκε η «μπαρουταποθήκη του έθνους».

Η παραγωγή μπαρούτης (πυρίτιδας) άρχισε στη Δημητσάνα από τα τέλη του 15ου αιώνα. Η γη της ήταν πλούσια στην παραγωγή ακάθαρτου νίτρου, ένα από τα υλικά από τα οποία κατασκευάζεται η πυρίτιδα, και που οι Δημητσανίτες το παρείχαν αντί φόρου στους Τούρκους. Αρχικά οι Δημητσανίτες μπαρουτοτεχνίτες, γνωστοί ως «μπαρουξήδες» δούλευαν στα σπίτια τους ανακατεύοντας για ώρες τα υλικά (νίτρο, θειάφι και άνθρακα) σε γουδιά για να γίνει το μπαρούτι. Το 1760 κατασκευάστηκαν οι πρώτοι υδροκίνητοι μπαρουτόμυλοι. Το 1819, δύο Δημητσανίτες έμποροι και μέλη της Φιλικής Εταιρείας, οι **αδελφοί Σπηλιωτόπουλοι**, ανακαινίζουν και θέτουν κρυφά σε επαναλειτουργία τους μπαρουτόμυλους για να προετοιμάσουν πυρομαχικά για τη μελλοντική Επανάσταση.

Η Δημητσάνα στην περίοδο της Επαναστάσης είχε μετατραπεί, με τη συμμετοχή όλων των κατοίκων, σε ένα μεγάλο εργοστάσιο κατασκευής μπαρουτιού. Υπήρχαν περίπου 14 μπαρουτόμυλοι που δούλευαν ασταμάτητα παράγοντας περίπου 500 κιλά πυρίτιδας την ημέρα. Η Δημητσάνα προμήθευε σχεδόν αποκλειστικά την Επανάσταση με μπαρούτι και εφόδιαζε τα μαχόμενα στρατεύματα σε Πελοπόννησο, Στερεά, Θεσσαλία, Κρήτη και χερσονήσους Κασσάνδρας και Άθω.

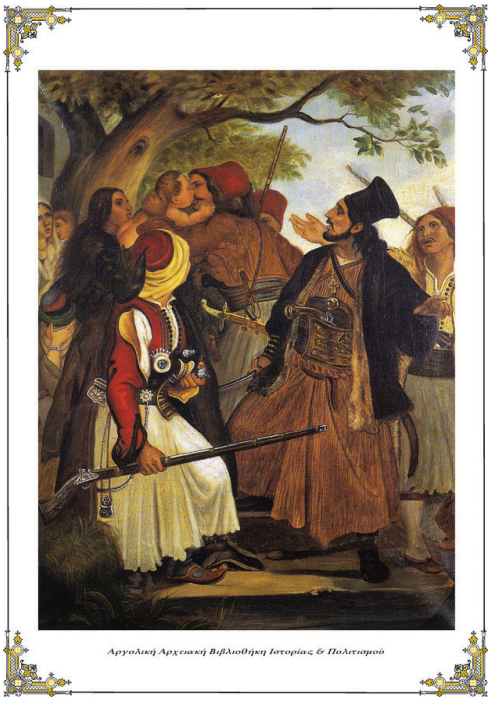

Αργολική Αρχειακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας & Πολιτισμού

Τα καριοφίλια, οι χαρτούτσες και οι παλάσκες

Το καριοφίλι που «δόξασε την κλεφτουριά» ήταν το κλασικό όπλο της Επανάστασης του 1821. Ήταν εμπροσθογεμές τουφέκι με μακριά κάννη, δηλαδή οι πολεμιστές το γέμιζαν από εμπρός με πυρίτιδα. Αρχικά την έχυναν απευθείας στην κάννη, αλλά αργότερα την τοποθετούσαν σε θήκες από σκληρό χαρτί, τις «χαρτούτσες» ή «φυσέκια». Μέσα στις παλάσκες, που κρέμονταν από το «σελάχι» (φαρδιά ζώνη), τοποθετούσαν τις «χαρτούτσες». Λόγω έλλειψης χαρτιού όμως αναγκάζονταν να χρησιμοποιούν βιβλία από τη βιβλιοθήκη της Δημητσάνας για τις «χαρτούτσες». Τα βιβλία θυσιάστηκαν κι αυτά στον βωμό του αγώνα.

Στον πίνακα του Peter von Hess *Ο Διάκος οδηγεί τους Δερβενοχωρίτες εις την μάχην* απεικονίζεται πολεμιστής που κρατά το καριοφίλι και διακρίνεται η παλάσκα στο σελάχι του.

Η έναρξη της Επανάστασης στην Πελοπόννησο

Η έναρξη της Επανάστασης στην Ελλάδα δεν πραγματοποιήθηκε σε μία μέρα μόνο ούτε συγχρόνως σε όλες τις περιοχές. Τα πρώτα επαναστατικά γεγονότα τον Μάρτιο του 1821 στην Πελοπόνησσο συνιστούν την έναρξη της Επανάστασης.

Στις 14 Μαρτίου, η Επανάσταση ξεκινά στα **Καλάβρυτα** με τη δολοφονία Οθωμανών φοροεισπρακτόρων.
Στις 17 Μαρτίου, στην **Αρεόπολη της Μάνης,** γίνεται δοξολογία για την Επανάσταση.
Στις 22 Μαρτίου, Πελοποννήσιοι πρόκριτοι και οπλαρχηγοί καταλαμβάνουν τη **Βοστίτσα**, το σημερινό Αίγιο. Εκεί, ο **Ανδρέας Λόντος** υψώνει την πρώτη επαναστατική σημαία που είναι κόκκινη με μαύρο σταυρό.
Στις 23 Μαρτίου καταλαμβάνεται η **Πάτρα** από τους επαναστάτες και συγκροτείται τοπική επαναστατική αρχή το «Αχαϊκό Διευθυντήριο».

Στον πίνακα του Βαγγέλη Δράκου, ο Παπαφλέσσας εμψυχώνει τους επαναστατημένους Έλληνες στην Καλαμάτα.

Στις 22-23 Μαρτίου ο **Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης** με 2.000 Μανιάτες εισέρχονται στην **Καλαμάτα** και την απελευθερώνουν. Μαζί τους είναι, μεταξύ άλλων, ο Κολοκοτρώνης, ο Παπαφλέσσας, ο Νικηταράς και ο Αναγνωσταράς. Οι αγωνιστές κηρύσσουν την Επανάσταση στο Ναό των Αγίων Αποστόλων, όπου ευλογούνται τα ελληνικά όπλα. Επακολουθεί η ίδρυση μια επαναστατικής επιτροπής επονομαζόμενης **«Μεσσηνιακή Γερουσία»**, που αναλαμβάνει τον συντονισμό του αγώνα με τιμητικό ηγέτη τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
Η προκήρυξη που εξέδωσε η «Μεσσηνιακή Γερουσία» ήταν ένα μήνυμα στους χριστιανικούς λαούς της Ευρώπης για Ελευθερία ή Θάνατο και αίτημα συνδρομής στον δίκαιο αγώνα τους.

Τι πραγματικά έγινε στις 25 Μαρτίου 1821;

Σύμφωνα με τον θρύλο, η Επανάσταση άρχισε στις 25 Μαρτίου, όταν ο **Παλαιών Πατρών Γερμανός** ύψωσε στα Καλάβρυτα, στην μονή της Αγία Λαύρας, λάβαρο με την εικόνα της Παναγίας και όρκισε τους αγωνιστές. Σύμφωνα με τις ιστορικές πηγές όμως, στις 25 Μαρτίου 1821, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός έφτασε στην Πάτρα και ευλόγησε τους επαναστάτες οι οποίοι χάραξαν σταυρό στην πλατεία του Αγίου Γεωργίου με τις λέξεις «Νίκη ή Θάνατος».

Παρ' όλο που η ιστορική αλήθεια είναι διαφορετική, ο θρύλος αυτός συγκίνησε τους Έλληνες. Ο λόγος είναι ότι θέτει την έναρξη της Επανάστασης την ημέρα του Ευαγγελισμού σ' έναν ιερό χώρο, όπως η μονή της Αγίας Λαύρας, και με πρωτοστάτη έναν ιερωμένο, όπως ο Παλαιών Πατρών Γερμανός. Με αυτόν τον τρόπο συνδέθηκαν δύο ύψιστα ιδανικά: Η **Ελευθερία του Έθνους** και η **Ορθοδοξία**. Ο εορτασμός της Επανάστασης την 25η Μαρτίου καθιερώθηκε το 1838 επί Όθωνος.

Η πρώτη προκήρυξη της Μεσσηνιακής Γερουσίας μετά την απελευθέρωση της Καλαμάτας

«Προειδοποίησις εἰς τας Εὐρωπαϊκάς Αὐλάς» υπογεγραμμένη από τον ίδιο τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη στις 23 Μαρτίου 1821. Δημοσιεύτηκε στην Καλαμάτα στις 20 Αυγούστου 1821, στην εφημερίδα «Σάλπιγξ Ελληνική», την πρώτη έντυπη εφημερίδα στην ελεύθερη Ελλάδα.

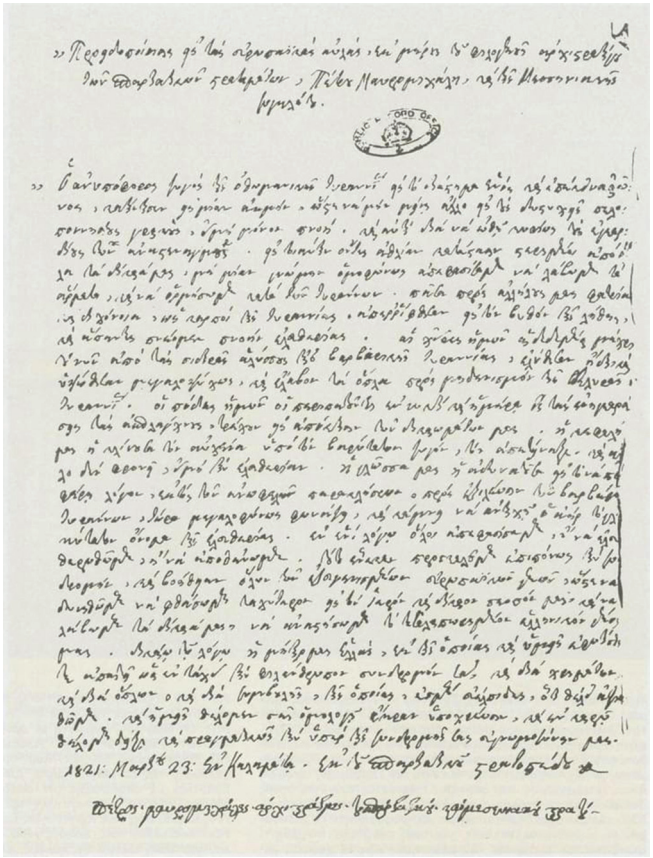

Ὁ ἀνυπόφορος ζυγὸς τῆς ὀθωμανικῆς τυραννίας εἰς τὸ διάστημα ἑνὸς καὶ ἐπέκεινα αἰῶνος κατήντησεν εἰς μίαν ἀκμήν, ὥστε νὰ μὴν μείνῃ ἄλλο εἰς τοὺς δυστυχεῖς πελοποννησίους γραικοὺς, εἰμὴ μόνον πνοή καὶ αὐτὴ διὰ νὰ ὠθῇ κυρίως τοὺς ἐγκαρδίους των ἀναστεναγμούς. Εἰς τοιαύτην ὄντες ἀθλίαν κατάστασιν, στερημένοι ἀπὸ ὅλα τὰ δίκαιά μας, μὲ μίαν γνώμην ὁμοφώνως ἀπεφασίσαμεν νὰ λάβωμεν τὰ ἅρματα, καὶ νὰ ὁρμήσωμεν κατὰ τῶν τυράννων. Πᾶσα πρὸς ἀλλήλους μας φατρία καὶ διχόνοια, ὡς καρποὶ τῆς τυραννίας, ἀπερρίφθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς λήθης, καὶ ἅπαντες πνέομεν πνοὴν ἐλευθερίας. Αἱ χεῖρες ἡμῶν αἱ δεδεμέναι μέχρι τοῦ νῦν ἀπὸ τὰς σιδηρᾶς ἁλύσσους τῆς βαρβαρικῆς τυραννίας, ἐλύθησαν ἤδη καὶ ὑψώθησαν μεγαλοψύχως, καὶ ἔλαβον τὰ ὅπλα πρὸς μηδενισμὸν τῆς βδελυρᾶς τυραννίας. Οἱ πόδες ἡμῶν οἱ περιπατοῦντες ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ εἰς τὰς ἐναγκαρεύσεις τάς ἀσπλάγχνους, τρέχουν εἰς ἀπόκτησιν τῶν δικαιωμάτων μας. Ἡ κεφαλή μας ἡ κλίνουσα τὸν αὐχένα ὑπὸ τὸν βαρύτατον ζυγόν, τὸν ἀπετείναξεν καὶ ἄλλο δὲν φρονεῖ, εἰμὴ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ γλῶσσα μας, ἡ ἀδυνατοῦσα εἰς τό νὰ προφέρῃ λόγον, ἐκτὸς τῶν ἀνωφελῶν παρακλήσεων πρὸς ἐξιλέωσιν τῶν βαρβάρων τυράννων, τώρα μεγαλοφώνως φωνάζει, καὶ κάμνει νὰ ἀντηχῇ ὁ ἀὴρ τὸ γλυκύτατον ὄνομα τῆς ἐλευθερίας. Ἐν ἑνὶ λόγῳ ὅλοι ἀπεφασίσαμεν, ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἢ νὰ ἀποθάνωμεν. Τούτου ἕνεκεν προσκαλοῦμεν ἐπιπόνως τὴν συνδρομὴν, καὶ βοήθειαν ὅλων τῶν ἐξευγενισμένων εὐρωπαϊκῶν γενῶν, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ φθάσωμεν ταχύτερον εἰς τὸν ἱερὸν καὶ δίκαιον σκοπόν μας, καὶ νὰ λάβωμεν τὰ δίκαιά μας, νά ἀναστήσωμεν τὸ τεταλαιπωρημένον ἑλληνικὸν γένος μας. Δικαίῳ τῷ λόγῳ ἡ μήτηρ μας Ἑλλάς, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ ὑμεῖς ἐφωτίσθητε ἀπαιτεῖ ὡς ἐν τάχει τὴν φιλάνθρωπον συνδρομήν σας, καὶ διὰ χρημάτων, καὶ διὰ ὅπλων καὶ διὰ συμβουλῆς, τῆς ὁποίας, ἐσμέν εὐέλπιδες, ὅτι θέλει ἀξιωθῶμεν. καὶ ἡμεῖς θέλομεν σᾶς ὁμολογῇ ἄκραν ὑποχρέωσιν, καὶ ἐν καιρῷ θέλομεν δείξῃ καὶ πραγματικῶς τὴν ὑπὲρ τῆς συνδρομῆς σας εὐγνωμοσύνην μας.

1821 Μαρτίου 23 : Ἐν Καλαμάτᾳ. Ἐκ τοῦ σπαρτιατικοῦ στρατοπέδου
Πέτρος Μαυρομιχάλης, ἀρχιστράτηγος σπαρτιατικοῦ καὶ μεσσηνιακοῦ στρατοῦ

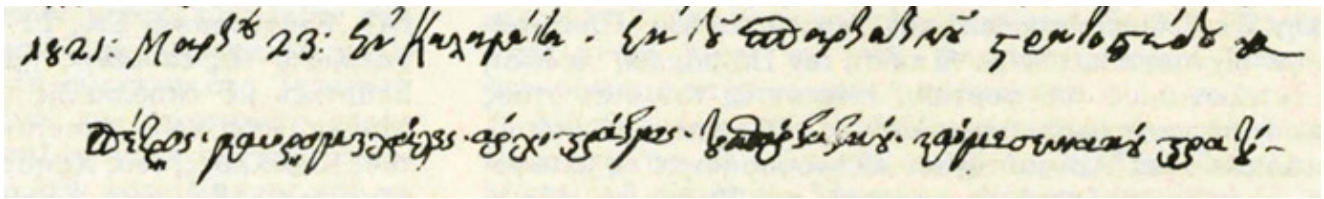

Η Επανάσταση στη Στερεά Ελλάδα
Ο Αθανάσιος Διάκος και η Μάχη της Αλαμάνας

Ο Αθανάσιος Διάκος γεννήθηκε το 1788 στη Μουσουνίτσα Φωκίδας. Το πραγματικό του όνομα ήταν Αθανάσιος Γραμματικός ή Μασαβέτας. Ήταν όμορφος και σεμνός. Έμαθε τα πρώτα γράμματα σε μοναστήρι όπου τον έστειλαν οι γονείς του σε ηλικία 12 ετών. Στα 18 του χειροτονήθηκε διάκονος, αλλά αναγκάστηκε να φύγει από εκεί. Με τη βοήθεια του ηγουμένου ανέβηκε στο βουνό κοντά στους κλέφτες της περιοχής. Εκεί μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία, έγινε αρματολός και τέθηκε «Αρχηγός των αρμάτων της Λιβαδειάς» έχοντας και δική του σφραγίδα με τον δικέφαλο αετό και τα γράμματα Ο.Θ.Ν.Κ. (Ο Θεός νικά).

Στις 27 Μαρτίου 1821, στο μοναστήρι του Οσίου Λουκά οι Επίσκοποι **Σαλώνων Ησαΐας** και **Ταλαντίου Νεόφυτος** θα κηρύξουν την Επανάσταση της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας. Ο Ησαΐας, ηγετική μορφή της Επανάστασης, θα ενταχθεί στο στρατό ως απλός στρατιώτης και θα είναι ο πρώτος ιεράρχης που θα «πέσει» υπέρ του Αγώνα, κατά τη διάρκεια της Επανάστασης.

Οι Οθωμανοί στέλνουν τον Τουρκαλβανό Ομέρ Βρυώνη και τον Τούρκο Κιοσέ Μεχμέτ με 8.000 στρατιώτες να καταστείλουν την Επανάσταση στη Ρούμελη και, στη συνέχεια, και στο Μοριά. Οι επαναστατημένοι Έλληνες ετοιμάζονται για να εμποδίσουν τη διάβαση των Οθωμανών και Τουρκαλβανών προς τα νότια.

Ο Διάκος με λιγοστούς άνδρες υπερασπίζεται το ξύλινο γεφύρι της Αλαμάνας στον Σπερχειό ποταμό, κοντά στη Λαμία. Οι άλλοι οπλαρχηγοί επιτίθενται από τα γύρω υψώματα αλλά γρήγορα υποχωρούν. Ο Διάκος μένει μόνος στο γεφύρι με ελάχιστα παλικάρια. Ο ιππόκομος του, του πάει το άλογό του και τον εκλιπαρεί να φύγει και να σωθεί. Εκείνος αρνείται και συνεχίζει να μάχεται λυσσαλέα με αχρηστευμένο τουφέκι και σπασμένο σπαθί δίπλα από το νεκρό σώμα του αδερφού του. Ένα βόλι τον βρίσκει στο χέρι και αιμόφυρτος πέφτει στα χέρια των Τούρκων. Ο Κιοσέ και ο Βρυώνης, θαυμάζοντας την παλικαριά και τη λεβεντιά του, του προτείνουν να ενταχθεί στον τουρκικό στρατό. Εκείνος αρνείται. Του λένε πως θα τον σκοτώσουν κι εκείνος απαντά «Η Ελλάς έχει πολλούς Διάκους» ή -κατά τη λαϊκή μούσα- «Πάτε κι εσείς κι η πίστη σας μουρτάτες να χαθείτε. Εγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός θε να πεθάνω». Πηγαίνοντας προς τον τόπο του μαρτυρίου του, κοιτώντας την ανοιξιάτικη φύση γύρω του, λέγεται πως ψιθύρισε «Για ιδές καιρό που διάλεξε ο χάρος να με πάρει τώρα π' ανθίζουν τα κλαδιά και βγάζει η γη χορτάρι».

Το άγαλμα του Αθανασίου Διάκου στην ομώνυμη πλατεία της Λαμίας. Τον αναπαριστά να μάχεται με σπασμένο το σπαθί.

Στις 24 Απριλίου 1821, στη Λαμία, οι Τούρκοι σούβλισαν ζωντανό τον Διάκο κι ύστερα, ζωντανό ακόμα, τον πέταξαν σε ένα χαντάκι. Οι Χριστιανοί έθαψαν, κρυφά, το λείψανό του. Στο σημείο εκείνο στήθηκε προτομή.

Στον μάρτυρα ήρωα Αθανάσιο Διάκο, ο Ελληνικός Στρατός θα απονείμει, τιμητικά, τον βαθμό του Στρατηγού και δεκάδες ποιήματα θα γραφτούν για 'κείνον.

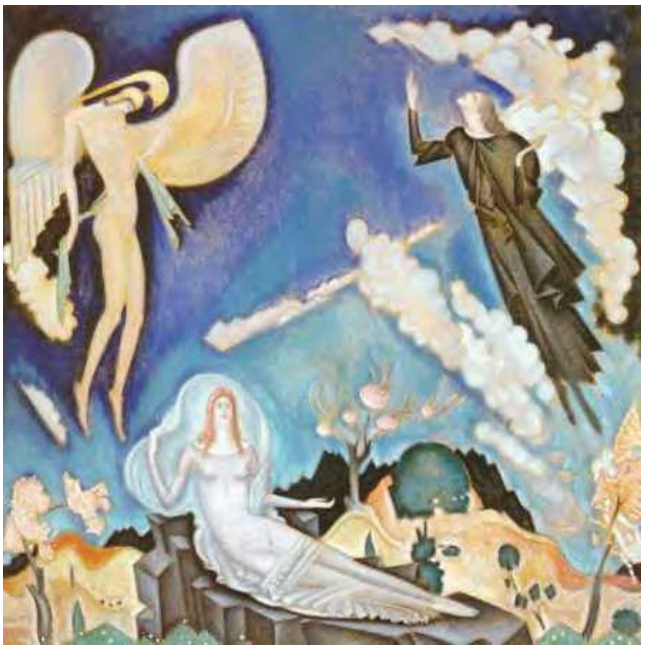

Η αποθέωση του Αθανασίου Διάκου
Πίνακας Κώστα Παρθένη

Εις τον ανδριάντα του Αθανασίου Διάκου

Ξύπνα του Διάκου λεβεντιά κι αθάνατη στυλώσου…
τα ράσα που μαρτύρησαν μαζί με το δικό σου,
σαν μηλωτές των προφητών υψώνονται και πάνε
μέσα σε δόξας ουρανούς που στέφανα σκορπάνε…

Κόσμος παλιός σε τραγουδεί με βροντερή λαλιά
και σε θωρεί σαν ήρωα τρανό παραμυθιού,
στις μαρμαρένιες πλάτες σου ν' απλώνεις τα μαλλιά
και να τροχίζεις στο σταυρό την κόψη του σπαθιού…

Το μοναστήρι το παλιό σημαίνει την καμπάνα
και φτερωτοί λεβέντηδες από την Αλαμάνα
με τ' άλογά των σχίζουνε την καταχνιά του λόγκου
και βγάζουν τις αρματωσιές και στέκουν συντροφιά σου…

Ξύπνα κ' ακόνα σε σταυρό της λευτεριάς λεπίδα,
βλόγα τον μάρτυρα, Χριστέ… τον ήρωα, Πατρίδα…

Γεωργίου Σουρή

Αθανάσης Διάκος

… Έσκυψ' ο Διάκος ως τη γη, έσφιξε με τα χείλη
κι εφίλησε γλυκά-γλυκά το πατρικό του χώμα.
Έβραζε μέσα του η καρδιά και στα ματόκλαδά του
καθάριο, φωτοστόλιστο, ξεφύτρωσ' ένα δάκρυ…
Χαρά στο χόρτο πόλαχε να πιει σε τέτοια βρύση!

Πλαγιάζει ο λιονταρόψυχος! Τα νιάτα, τη θωριά του
τ' αστέρια βλέπουν με χαρά και κάπου-κάπου αφήνουν
κρυφά το θόλο τ' ουρανού για να διαβούν σιμά του.
Μοσχοβολάει τριγύρω του και τον σφιχταγκαλιάζει
στον κόρφο της η άνοιξη σαν να 'τανε παιδί της…

Ο Διάκος στο κρεβάτι του ζωσμένος τη φλοκάτη,
σαν αητός μες στη φωλιά, ολάκερο ένα Γένος
έκλωθε εκείνη τη βραδιά. Όταν προβάλ' η μέρα,
θε να βγουν τ' αητόπουλα με τροχισμένα νύχια,
με θεριεμένα τα φτερά ν' αρχίσουν το κυνήγι…
Πλάστη, μεγαλοδύναμε! Αξίωσέ μας όλους,
πριν μας σκεπάσει η μαύρη γη, στα δουλωμένα πλάγια,
να κοιμηθούμε μια νυχτιά τον ύπνο του Θανάση!

Αριστοτέλη Βαλαωρίτη

Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος (Ιθάκη 1788 - Αθήνα 1825) και η μάχη στο Χάνι της Γραβιάς

Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος, γιος αρματολού, γεννήθηκε στην Ιθάκη. Ήταν γεροδεμένος, με δύναμη στα χέρια, γρηγοράδα στα πόδια και στρατηγικό μυαλό. Το 1818 έγινε μέλος της Φιλικής Εταιρείας. Ήταν φίλος του Αθανάσιου Διάκου, τον θάνατο του οποίου ορκίστηκε να εκδικηθεί.

Η ευκαιρία του δόθηκε όταν, μετά τη μάχη της Αλαμάνας, ο Ομέρ Βρυώνης, με 9.000 στρατιώτες ετοιμάστηκε να προχωρήσει προς τα Σάλωνα (Άμφισσα) και από εκεί, μέσω της Ιτέας, να περάσει στην Πελοπόννησο. Οι οπλαρχηγοί της Ρούμελης αποφάσισαν να τον εμποδίσουν αντιμετωπίζοντάς τον στη μοναδική διάβαση, μια οχυρή θέση ανάμεσα στον Παρνασσό και την Γκιώνα.
Ο Ανδρούτσος και 117 παλικάρια οχυρώθηκαν στο Χάνι της Γραβιάς, ένα πλινθόκτιστο οίκημα που το μετέτρεψαν σε ταμπούρι κλείνοντας με πέτρες τις πόρτες και τα παράθυρα κι αφήνοντας λίγες τρύπες για να χωρούν οι κάνες των όπλων τους. Οι δύο άλλοι οπλαρχηγοί Πανουργιάς και Δυοβουνιώτης θα χτυπούσαν τους Τούρκους από τα γύρω υψώματα.

Στις 7 Μαΐου 1821 επιτέθηκε ο εχθρός που, μετά από σφοδρή επίθεση, διασκόρπισε τους έλληνες αγωνιστές στα γύρω υψώματα κι ύστερα στράφηκε με μανία στο χάνι. Η μάχη κράτησε όλη τη μέρα. Μόνο 6 από τους συντρόφους του Ανδρούτσου σκοτώθηκαν ενώ οι Τούρκοι έχασαν 300 στρατιώτες γεγονός που τους ανάγκασε να φέρουν κανόνια από τη Λαμία για να γκρεμίσουν το χάνι. Ο Ανδρούτσος κατάλαβε τα σχέδια του Βρυώνη και τη νύχτα της 8ης με 9ης Μαΐου, οι αγωνιστές κατάφεραν να διαφύγουν περνώντας, μάλιστα, μέσα από το αντίπαλο στρατόπεδο.

Ο μαρτυρικός θάνατος του Διάκου και η ήττα στην Αλαμάνα είχαν κάμψει το ηθικό των επαναστατών και είχαν δώσει θάρρος στον εχθρό. Η νίκη στο Χάνι της Γραβιάς, μιας από τις πιο δοξασμένες μάχες του Αγώνα, χάλασε τα σχέδια του Ομέρ Βρυώνη για να περάσει στην Πελοπόννησο, έδωσε την ευκαιρία στους αγωνιστές του ’21 να αναδιοργανωθούν, αναπτέρωσε το ηθικό τους και εδραίωσε την Επανάσταση.

Ο Ανδρούτσος θα λάβει μέρος και σε πολλές άλλες πολεμικές επιχειρήσεις του Αγώνα αλλά θα πέσει θύμα εμφυλίων διαμαχών, θα κατηγορηθεί ότι συνεργάστηκε με τους Τούρκους και τέλος θα φυλακιστεί στο φρούριο της Ακρόπολης και θα δολοφονηθεί στις 5 Ιουνίου 1825. Τα οστά του και ο τάφος του βρίσκονται, σήμερα, στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών.

Λαμιακά επιγράμματα

Θρέμμα του Ανδρούτσου πρέπει σου
της Δόξας στο στεφάνι,
ναό της νίκης έχτισες
με της Γραβιάς το χάνι.

Το χάνι της Γραβιάς

Χάνι με λέγαν της Γραβιάς
για χάνι μ’ είχαν χτίσει
μα ο γιος τ’ Ανδρούτσου μ’ έκανε
της Δόξας ερημοκλήσι.

Κωστή Παλαμά

Ο Γέρος του Μοριά

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (Ραμαβούνι Μεσσηνίας 1770 - Αθήνα 1843)

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης γεννήθηκε «εις τα 1770, Απριλίου 3, την Δευτέρα της Λαμπρής… εις ένα βουνό, εις ένα δέντρο αποκάτω, εις την παλαιάν Μεσσηνίαν, ονομαζόμενον Ραμοβούνι», όπως αφηγείται ο ίδιος στα απομνημονεύματά του. Η καταγωγή του ήταν από το χωριό Λιμποβίσι Αρκαδίας. Από τον 16ο αιώνα οι Κολοκοτρωναίοι βρίσκονταν σε αδιάκοπο πόλεμο με τους Τούρκους και αναφέρεται ότι από το 1762 μέχρι το 1806, εβδομήντα Κολοκοτρωναίοι σκοτώθηκαν από τους κατακτητές.

Στα 15 του ήταν ήδη αρματολός και στα 17 του έγινε οπλαρχηγός. Απέκτησε μεγάλη πείρα στη θάλασσα ως κουρσάρος. Το 1806, κατά τη διάρκεια του μεγάλου διωγμού των κλεφτών από τους κατακτητές, κατέφυγε στη Ζάκυνθο η οποία βρισκόταν τότε υπό Ενετική κατοχή. Το 1807, κατά τη διάρκεια του Ρωσο-τουρκικού πολέμου πήρε μέρος με το πλοίο του σε καταδρομικές επιχειρήσεις των Ρώσων εναντίον των Τούρκων.

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης - Διονύσιος Τσώκος. Η περικεφαλαία είναι εξάρτημα της επίσημης στολής Άγγλου ταγματάρχη από την εποχή που υπηρετούσε ως μισθοφόρος των Άγγλων στη Ζάκυνθο.

Επανέρχεται στη Ζάκυνθο και πολεμά στο πλευρό των Άγγλων και εναντίον των Γάλλων του Ναπολέοντα οι οποίοι έχουν καταλάβει το νησί. Εκεί έδειξε το στρατιωτικό του δαιμόνιο όταν διέταξε τους στρατιώτες του, που οι Άγγλοι είχαν βάλει στην πρώτη γραμμή, να πέσουν κάτω μόλις θα άρχιζε η μάχη, με αποτέλεσμα να δεχθούν οι Άγγλοι τα πυρά και να έχουν μεγάλες απώλειες. Εξ αιτίας αυτού ο Κολοκοτρώνης πέρασε στρατοδικείο. Στην απολογία του είπε ότι η ελληνική τακτική κατά την έφοδο είναι να πέφτουν ξαφνικά κάτω οι στρατιώτες και αμέσως μετά να επιτίθενται. Οι στρατοδίκες όχι μόνο τον αθώωσαν αλλά και τον επαίνεσαν. Έλαβε τον βαθμό του Ταγματάρχη από τους Άγγλους.

Το 1818 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία που το 1820 τον όρισε επικεφαλής των στρατευμάτων στην Πελοπόννησο. Συμμετείχε στην κατάληψη της Καλαμάτας και πρωταγωνίστησε σε πολλές νικηφόρες στρατιωτικές επιχειρήσεις όπως ήταν η μάχη στο Βαλτέτσι (13 Μαΐου 1821), η άλωση της Τριπολιτσάς (23 Σεπτεμβρίου 1821) και η Μάχη στα Δερβενάκια (26 Ιουλίου 1822) που είχε ως αποτέλεσμα την καταστροφή του Δράμαλη.

Υπήρξε ένθερμος οπαδός της πολιτικής του Καποδίστρια και πρωτοστάτησε στην ενθρόνιση του βασιλιά Όθωνα. Το 1833, μετά τις διαφωνίες με την αντιβασιλεία, συνελήφθη και φυλακίστηκε στο Ναύπλιο κατηγορούμενος για εσχάτη προδοσία. Καταδικάστηκε σε θάνατο αλλά υπό την πίεση της λαϊκής κατακραυγής η ποινή μετατράπηκε σε 20ετή φυλάκιση. Το 1835 έλαβε χάρη και πήρε το βαθμό του Στρατηγού. Πέθανε στην Αθήνα το 1843. Μετά θάνατον η Ελλάδα τον τίμησε με τον βαθμό του Στρατάρχη.

Ο Κολοκοτρώνης προσεύχεται
Έργο του Αποστόλου Γεραλή, Πολεμικό Μουσείο Αθηνών. Ο ήρωας παρουσιάζεται εδώ, όπως πραγματικά ήταν, δηλαδή με μακριά μαλλιά και ξυρισμένο εμπρός το κεφάλι.

Απόσπασμα από την ομιλία του Κολοκοτρώνη την 8η Οκτωβρίου 1838 στην Πνύκα προς τους νέους του Α΄ Γυμνασίου της Αθήνας:

Όταν αποφασίσαμε να κάμωμε την Επανάσταση, δεν εσυλλογισθήκαμε ούτε πόσοι είμεθα ούτε πως δεν έχομε άρματα ούτε ότι οι Τούρκοι εβαστούσαν τα κάστρα και τας πόλεις ούτε κανένας φρόνιμος μας είπε «πού πάτε εδώ να πολεμήσετε με σιταροκάραβα βατσέλα», αλλά ως μία βροχή έπεσε εις όλους μας η επιθυμία της ελευθερίας μας, και όλοι, και ο κλήρος μας και οι προεστοί και οι καπεταναίοι και οι πεπαιδευμένοι και οι έμποροι, μικροί και μεγάλοι, όλοι εσυμφωνήσαμε εις αυτό το σκοπό και εκάμαμε την Επανάσταση.

Το ορειχάλκινο άγαλμα του Κολοκοτρώνη φτιαγμένο το 1900 από τον Τήνιο γλύπτη Λάζαρο Σώχο, βρίσκετα μπροστά στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο στην Αθήνα. Ο ορείχαλκος προερχόταν από το λιώσιμο παλιών κανονιών της Επανάστασης. Αν και ο γλύπτης αρχικά είχε σχεδιάσει να αναπαραστήσει τον ήρωα με σκούφο ή καλύπτρα που φορούσε στις μάχες, τελικά αναγκάσθηκε να του φορέσει την περικεφαλαία για να ικανοποιήσει την επιτροπή αξιολόγησης του αγάλματος.

Το 2002, κατά τις εργασίες συντήρησης του αγάλματος, οι συντηρητές ανακάλυψαν κάτω από την περικεφαλαία σημείωμα του Σώχου:

«Παρά την θέλησιν του Σώχου, Κολοκοτρώνη μου, ξαναφόρεσε την περικεφαλαία…»

**Η μορφή του Κολοκοτρώνη στο χαρτονόμισμα των 5.000 δραχμών που απεικονίζει τον ήρωα με καλύπτρα.
Έργο του Γερμανού φιλέλληνα Karl Krazeisen**

Τα *Απομνημονεύματα* του Κολοκοτρώνη

Το καλοκαίρι του 1836 ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης αφηγήθηκε στον Γεώργιο Τερτσέτη τη ζωή του και τη δράση του στην Επανάσταση. Ο Τερτσέτης ήταν ένας από τους δικαστές που αρνήθηκε να υπογράψει τη θανατική καταδίκη του.

Από το στόμα του Γέρου του Μοριά

- *Εις την Ζάκυνθον, εμπήκα ναυτικός εις την μοίραν του Μοριά κι' αρχίσαμε να κτυπάμε τους Τούρκους. Ένα καιρό, έμεινα ημέρες, χωρίς να καπνίσω. Δεν ημπορούσα να βαστάξω. Παίρνω την πίπα μου κι' άρχισα να ξύνω την νικοτίνη δια να φτιάξω τσιγάρο. Κάποια στιγμή όμως είπα στον εαυτό μου στενοχωρημένος « Όρσε άνθρωπος που θέλει να λευτερώσει τον τόπο του και δεν μπορεί να λευτερωθεί ο ίδιος από ένα συνήθειο. Θεέ μου, συγχώρεσέ με».*
- *Κρατάω 49 χρόνους στο χέρι το σουλντάδο (ντουφέκι) και πολεμώ για την πατρίδα.* (Όταν, κατά τη διάρκεια της δίκης του ρωτήθηκε τι δουλειά κάνει).
- *Το Ψαλτήρι, το'χτωήχι (Οκτώηχος), ο Μηναίος (το Μηναίο) ήταν τα βιβλία που ανέγνωσα.*
- *Καλύτερα να με σκοτώνουν άδικα παρά δίκαια.* (Όταν μετά την ανακοίνωση της θανατικής καταδίκης του κάποιος από το ακροατήριο του φώναξε πως άδικα τον σκοτώνουν).
- *Κι ευγενέστατο κι ενδοξότατο κι εκλαμπρότατο κι εξοχότατο και μεγαλειότατο και μονάχα παναγιώτατο δε μ' ονομάσανε.*
- *Πώς να κάτσω αφού μου έκοψες τον κώλο;* (Σε μια κυρία της υψηλής κοινωνίας που τον προσκάλεσε να καθίσει δίπλα της προσφωνώντας τον «κύριε Κοτρώνη»).
- *Σ' ένα τραπέζι όπου έκαμα βρισκόταν και ο φονιάς του αδελφού μου. Μου είπε ή μάνα μου: «Παιδί μου, και στο τραπέζι μας θα τον βάλεις τον φονιά του παιδιού μου;» (και απάντησα) «Σώπα, μάνα! Αυτό είναι το καλύτερο μνημόσυνο του σκοτωμένου».*
- *Κάποτε είδα κάτι στρατιώτες από το αντίθετο παρτίδο (κόμμα), να φοράνε τα όπλα του γιου μου του Πάνου, που τον είχαν σκοτώσει στον εμφύλιο του 1824. Γύρισα αλλού, δάκρυσα και είπα: «Θεέ μου, συγχώρα τους φονιάδες του παιδιού μου».*
- *Ο Θεός έβαλε την υπογραφή του για τη λευτεριά της Ελλάδας και δεν την παίρνει πίσω.*

***Ο Κολοκοτρώνης κατευθυνόμενος προς τη Νεμέα*, 1908**
Ελαιογραφία του Νέστορα Βαρβέρη – Εθνική Πινακοθήκη, παράρτημα Ναυπλίου

Των Κολοκοτρωναίων

Λάμπουν τα χιόνια στα βουνά κι ο ήλιος στα λαγκάδια
λάμπουν και τα 'λαφρά σπαθιά των Κολοκοτρωναίων,
πόχουν τ' ασήμια τα πολλά, τις ασημένιες πάλες,
τις πέντε αράδες τα κουμπιά, τις έξι τα τσαπράζια,
οπού δεν καταδέχονται τη γης να την πατήσουν.
Καβάλα τρώνε το ψωμί, καβάλα πολεμάνε,
καβάλα παν' στην εκκλησιά, καβάλα προσκυνάνε,
καβάλα παιρν' αντίδερο απ' του παπά το χέρι…

Παραδοσιακό

Η πολιορκία και η άλωση της Τριπολιτσάς

Η μάχη της Τριπολιτσάς

Η άλωση της Τριπολιτσάς ήταν μία από τις μεγαλύτερες στρατιωτικές επιτυχίες των επαναστατών αλλά και από τις πλέον αμφιλεγόμενες στιγμές της Επανάστασης.

Η Τριπολιτσά αποτελούσε νευραλγικό κέντρο της Πελοποννήσου επειδή ήταν η κεντρική διοικητική, εμπορική και στρατιωτική έδρα των Τούρκων στην Πελοπόννησο. Ο Γέρος του Μωριά πρότεινε να στήσουν στρατόπεδα στα βουνά γύρω από αυτήν και να την πολιορκήσουν. Αν οι Έλληνες κατάφερναν να την κυριεύσουν, θα αποδυναμώνονταν και τα υπόλοιπα κάστρα της περιοχής.

Τέσσερα ελληνικά στρατόπεδα στήθηκαν γύρω από την Τριπολιτσά με αρχηγούς τον **Κολοκοτρώνη**, τον **Αναγνωσταρά**, τον **Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη** και τον **Παναγιώτη Γιατράκο**. Στις 12-13 Μαΐου 1821, οι τουρκικές δυνάμεις με αρχηγό τον Μουσταφά πασά χάνουν τη μάχη στο **Βαλτέτσι** της Μαντινείας. Η μάχη στο Βαλτέτσι κράτησε σχεδόν 23 ώρες και ήταν η πρώτη σημαντική νίκη του αγώνα η οποία ενίσχυε το ηθικό και την αυτοπεποίθηση των Ελλήνων.

Μετά το γεγονός αυτό καθώς και τη νίκη στα Δολιανά, η πολιορκία άρχισε να στενεύει γύρω από την πόλη και να δημιουργεί προβλήματα, τα τρόφιμα είχαν λιγοστέψει και επικρατούσε διχόνοια. Στις 23 Σεπτεμβρίου 1821, οι Έλληνες εισέβαλαν στην πόλη και ύψωσαν τη σημαία τους πάνω από την Πόρτα του Αναπλιού.

Παρά τις οδηγίες της Φιλικής Εταιρείας, τα ελληνικά σώματα προέβησαν σε σφαγές αμάχων και λεηλασίες, γεγονός που αμαύρωσε την αίγλη της νίκης. Εκδικήθηκαν για όσα είχαν υποφέρει για τόσους αιώνες από τους τυράννους.

Ο Κεφάλας σηκώνει τη σημαία της ελευθερίας στα τείχη της Τριπολιτσάς
Peter von Hess

Το άλογό μου από τα τείχη έως τα σαράγια δεν επάτησε γη...το ασκέρι έκοβε και σκότωνε γυναίκες, άντρες και παιδιά, τριάντα δύο χιλιάδες, μια ώρα ολόγυρα της Τριπολιτσάς.

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, *Απομνημονεύματα*

Η επανάσταση στη Σάμο -18 Απριλίου 1821

Την διοίκηση της επανάστασης στο νησί ανέλαβε ο **Λυκούργος Λογοθέτης**, ο οποίος κατόρθωσε να οργανώσει την άμυνά της και να αποκρούσει τις απόπειρες του τουρκικού στόλου. Το νησί προστατεύτηκε επιτυχώς από τον ελληνικό στόλο μετά τις νίκες του στη Ναυμαχία της Σάμου και τη Ναυμαχία του Γέροντα. Αν και δεν καταλήφθηκε από τον τουρκικό στόλο, δεν εντάχθηκε στο νεοσύστατο Βασίλειο της Ελλάδας το 1830, αλλά έγινε αυτόνομη Ηγεμονία. Ενσωματώθηκε στην Ελλάδα την 11η Νοεμβρίου 1912.

Ο Λυκούργος Λογοθέτης γεννήθηκε το 1772 στο Καρλόβασι. Το πραγματικό του όνομα ήταν Γεώργιος Παπλωματάς. Σπούδασε στην Πορφυριάδα Σχολή της γενέτειράς του, και το 1788 εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη, όπου βρέθηκε σε φαναριώτικο περιβάλλον. Το 1795 μετακόμισε στο Βουκουρέστι και προήχθη σε «λογοθέτη» (υπουργό) του ηγεμόνα της Βλαχίας Αλέξανδρου Σούτσου. Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία το 1819 εν' όσω ήταν στη Σμύρνη κι έλαβε το συνωμοτικό όνομα «Λυκούργος».

Η καταστροφή της Χίου - 30 Μαρτίου 1822

Η επιτυχία της επανάστασης στη Σάμο οδήγησε τους πιο ενθουσιώδεις κατοίκους της Χίου να στραφούν προς τον Λυκούργο Λογοθέτη, ο οποίος οργάνωσε μικρό στρατιωτικό σώμα και αποβιβάστηκε στη Χίο. Οι Τούρκοι αιφνιδιάστηκαν και κλείστηκαν στο φρούριο της Χώρας.

Η σφαγή της Χίου
του Ευγένιου Ντελακρουά
Musée du Louvre

Λίγες μέρες αργότερα, ο τούρκος ναύαρχος Καρά Αλής με στόλο 34 πλοίων βομβάρδισε την πόλη της Χίου ενώ άτακτα στίφη Τούρκων έφταναν από την απέναντι ακτή. Την Κυριακή του Πάσχα 15.000 τούρκοι στρατιώτες προχώρησαν προς το μοναστήρι του Αγίου Μηνά όπου είχαν καταφύγει 3.000 Έλληνες. Στην άρνηση των εγκλείστων να παραδοθούν, οι Τούρκοι τους έσφαξαν και πυρπόλησαν το μοναστήρι. Άλλες επαναστατικές εστίες εξουδετερώθηκαν γρήγορα και ο Καρά Αλής ήταν πια κύριος της κατάστασης.

Η λεηλασία, οι εμπρησμοί, η σφαγή και αιχμαλωσία των κατοίκων αφάνισαν κυριολεκτικά ένα νησί που έσφυζε από ζωή. Από έναν πληθυσμό πάνω από 100.000 λιγότεροι από 2.000 έμειναν στη Χίο. 30.000 θανατώθηκαν, αιχμαλωτίστηκαν και πουλήθηκαν σκλάβοι. Η καταστροφή της Χίου συγκλόνισε τους λαούς όλης της Ευρώπης και ξεσήκωσε ένα δυνατό κύμα φιλλελληνισμού. Στον πίνακα του Ευγένιου Ντελακρουά, σήμερα στο Μουσείο του Λούβρου, απεικονίζεται η τουρκική θηριωδία.

Victor Hugo, *L' Enfant* (1828)

Les Turcs ont passé là. Tout est ruine et deuil.
Chio, l'île des vins, n'est plus qu'un sombre écueil,
Chio, qu'ombrageaient les charmilles,
Chio, qui dans les flots reflétait ses grands bois,
Ses coteaux, ses palais, et le soir quelquefois
Un chœur dansant de jeunes filles.

Tout est désert. Mais non ; seul près des murs noircis,
Un enfant aux yeux bleus, un enfant grec, assis,
Courbait sa tête humiliée ;
Il avait pour asile, il avait pour appui
Une blanche aubépine, une fleur, comme lui
Dans le grand ravage oubliée.

Ah ! pauvre enfant, pieds nus sur les rocs anguleux !
Hélas ! pour essuyer les pleurs de tes yeux bleus
Comme le ciel et comme l'onde,
Pour que dans leur azur, de larmes orageux,
Passe le vif éclair de la joie et des jeux,
Pour relever ta tète blonde,

Que veux-tu ? Bel enfant, que te faut-il donner
Pour rattacher gaîment et gaîment ramener
En boucles sur ta blanche épaule
Ces cheveux, qui du fer n'ont pas subi l'affront,
Et qui pleurent épars autour de ton beau front,
Comme les feuilles sur le saule ?

Qui pourrait dissiper tes chagrins nébuleux ?
Est-ce d'avoir ce lys, bleu comme tes yeux bleus,
Qui d'Iran borde le puits sombre ?
Ou le fruit du tuba, de cet arbre si grand,
Qu'un cheval au galop met, toujours en courant,
Cent ans à sortir de son ombre ?

Veux-tu, pour me sourire, un bel oiseau des bois,
Qui chante avec un chant plus doux que le hautbois,
Plus éclatant que les cymbales ?
Que veux-tu ? fleur, beau fruit, ou l'oiseau merveilleux ?
- Ami, dit l'enfant grec, dit l'enfant aux yeux bleus,
Je veux de la poudre et des balles.

Το Ελληνόπουλο
Μετάφραση στα ελληνικά: Κωστής Παλαμάς

Τούρκοι διαβήκαν. Χαλασμός, θάνατος πέρα ως πέρα.
Η Χίο, τα' όμορφο νησί, μαύρη απομένει ξέρα,
με τα κρασιά, με τα δεντρά
τ' αρχοντονήσι, που βουνά και σπίτια και λαγκάδια
και στο χορό τις λυγερές καμιά φορά τα βράδια
καθρέφτιζε μεσ' τα νερά.

Ερμιά παντού. Μα κοίταξε κι απάνου εκεί στο βράχο,
στου κάστρου τα χαλάσματα κάποιο παιδί μονάχο
κάθεται, σκύβει θλιβερά
το κεφαλάκι στήριγμα και σκέπη του απομένει
μόνο μιαν άσπρη αγράμπελη σαν αυτό ξεχασμένη
μεσ' την αφάνταστη φθορά.

Φτωχό παιδί, που κάθεσαι ξυπόλυτο στις ράχες
για να μην κλαις λυπητερά, τ' ήθελες τάχα να 'χες
για να τα ιδώ τα θαλασσά
ματάκια σου ν' αστράψουνε, να ξαστερώσουν πάλι
και να σηκώσεις χαρωπά σαν πρώτα το κεφάλι
με τα μαλλάκια τα χρυσά;

Τι θέλεις άτυχο παιδί, τι θέλεις να σου δώσω
για να τα πλέξης ξέγνοιαστα, για να τα καμαρώσω
ριχτά στους ώμους σου πλατιά
μαλλάκια που του ψαλιδιού δεν τάχει αγγίξει η κόψη
και σκόρπια στη δροσάτη σου τριγύρω γέρνουν όψη
και σαν την κλαίουσα την ιτιά;

Σαν τι μπορούσε να σου διώξει τάχα το μαράζι;
Μήπως το κρίνο απ` το Ιράν, που του ματιού σου μοιάζει;
Μην ο καρπός απ' το δεντρί
που μεσ' στη μουσουλμανική παράδεισο φυτρώνει,
κ' έν' άλογο χρόνια εκατό κι αν πιλαλάει, Δεν σώνει
μεσ' απ' τον ίσκιο του να βγει;

Μη το πουλί που κελαηδάει στο δάσος νύκτα μέρα
και με τη γλύκα του περνάει και ντέφι και φλογέρα;
Τι θες κι απ' όλα τα αγαθά
τούτα; Πες. Τα` άνθος, τον καρπό; Θες το πουλί;
-Διαβάτη,
μου κράζει το Ελληνόπουλο με το γαλάζιο μάτι:
Βόλια, μπαρούτι θέλω. Νά.

Ένα Ελληνόπουλο
Alexandre M. Colin (1798-1873)
Μουσείο Μπενάκη

Η πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη 7 Ιουνίου 1822

Οι Ψαριανοί πυρπολητές εκδικήθηκαν την καταστροφή της Χίου. Την 6η προς 7η Ιουνίου, μία νύχτα χωρίς φεγγάρι, οι αξιωματικοί είχαν συγκεντρωθεί στη φωταγωγημένη ναυαρχίδα του τουρκικού στόλου για να γιορτάσουν τη λήξη του ραμαζανιού.

Ο **Κωνσταντίνος Κανάρης** κατόρθωσε να προσδέσει το πυρπολικό του στην τουρκική ναυαρχίδα που σχεδόν αμέσως άρχισε να καίγεται σαν πυροτέχνημα. Το φλεγόμενο κεντρικό κατάρτι του πλοίου χτύπησε στο κεφάλι τον ναύαρχο Καρά Αλή και τον τραυμάτισε θανάσιμα. 2.000 άνδρες που βρίσκονταν πάνω στη ναυαρχίδα χάθηκαν σχεδόν όλοι.

Η πυρπόληση της Τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη **δια χειρός Νικηφόρου Λύτρα (1866-1870). Πινακοθήκη Αβέρωφ, Μέτσοβο**

Γεννημένος στα Ψαρά το 1793, ο Κωνσταντίνος Κανάρης από μικρός αλώνιζε στις θάλασσες δουλεύοντας σε πλοία συγγενών του. Όταν άρχισε η επανάσταση ναυτολογήθηκε στο στόλο των Ψαρών συμμετέχοντας στις επιδρομές κατά των Οθωμανών στα μικρασιάτικα παράλια. Μετά την Επανάσταση, ασχολήθηκε ενεργά με την πολιτική ως Υπουργός Ναυτικών. Διετέλεσε πέντε φορές πρωθυπουργός της Ελλάδας από το 1844 μέχρι το 1877.

Ο Κωνσταντίνος Κανάρης φωτογραφημένος με τον φακό του Πέτρου Μωραΐτη γύρω στα 1870

Η καρδιά του φυλάσσεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Αθήνας

Μάχη στα Δερβενάκια - 26 Ιουλίου 1822

Η μάχη αυτή δόθηκε σε δύο από τα τέσσερα μικρά ορεινά περάσματα (δερβενάκια), μεταξύ Κορίνθου και κοιλάδας Άργους. Αποτελεί μία από τις σημαντικότερες νίκες των Ελλήνων γνωστή και ως **"Σφαγή του Δράμαλη"** και οφείλεται στον στρατηγικό νου του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη.

Ο Σουλτάνος, αποφάσισε να στείλει στρατό 25.000 ανδρών στην Πελοπόννησο υπό τη στρατηγία του Μαχμούτ πασά Δράμαλη με βασικό του στόχο την ανακατάληψη της Τριπολιτσάς και την κατάπνιξη της Επανάστασης στον Μοριά.

Η καταστροφή του Δράμαλη στα Δερβενάκια **(Θεόδωρος Βρυζάκης)**

Ο **Κολοκοτρώνης** εφαρμόζοντας την «τακτική της καμμένης γης» έκαψε τον Αργολικό κάμπο με αποτέλεσμα οι Τούρκοι να αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα επισιτισμού.
Με αυτόν τον πόλεμο φθοράς, ο Δράμαλης περιορίστηκε στο Άργος και ματαίωθηκε η προέλασή του προς την Τριπολιτσά.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο Δράμαλης αποφάσισε να επιστρέψει προσωρινά στην Κόρινθο και να κινηθεί προς τα Δερβενάκια. Ο Θ. Κολοκοτρώνης τοποθέτησε έμπειρους πολεμιστές να φυλάξουν τις πιο επίκαιρες διαβάσεις της περιοχής όπως τον **Αντώνη Κολοκοτρώνη**, τον **Πλαπούτα**, τον **Νικηταρά** και τον **Παπαφλέσσα**. Όταν οι Τούρκοι εισήλθαν στα στενά, οι κρυμμένοι Έλληνες τους επιτέθηκαν. Οι Τούρκοι δέχτηκαν πυρά κι από δυτικά κι ανατολικά κι υπέστησαν τρομερή ήττα με απώλειες περίπου 3.000 ανδρών, καθώς και πολεμικού υλικού και ζώων.

Ο Δράμαλης, από τη μεγάλη λύπη του για την καταστροφή του στρατού του, πέθανε στα τέλη Οκτωβρίου του 1822. Η καταστροφή του Δράμαλη έγινε θρύλος και απαθανατίστηκε σε πολλά δημώδη ελληνικά τραγούδια:

Φύσα μαΐστρο δροσερέ κι' αέρα του πελάγου,
να πας τα χαιρετίσματα στου Δράμαλη τη μάνα.
Της Ρούμελης οι μπέηδες και του Μωριά οι λεβέντες,
στο Ντερβενάκι κείτονται κορμιά δίχως κεφάλια.
Στρώμα έχουνε τη μαύρη γη, προσκέφαλο μια πέτρα
και τ' από πάνω σκέπασμα του φεγγαριού τη λάμψη.
Κι ένα πουλάκι επέρασε και το ξαναρωτούνε
"Πουλί, πώς πάει ο πόλεμος, το κλέφτικο τουφέκι;"
"Μπροστά πάει ο Νικηταράς, πίσω ο Κολοκοτρώνης
και παραπίσω οι Έλληνες με τα σπαθιά τα χέρια".

Νικήτας Σταματελόπουλος (Νέδουσα Μεσσηνίας 1782 -Πειραιάς 1849)
Νικηταράς ο Τουρκοφάγος

Νικηταρά – Νικηταρά
που ᾽χεις στα πόδια σου φτερά
και στην καρδιά ατσάλι.

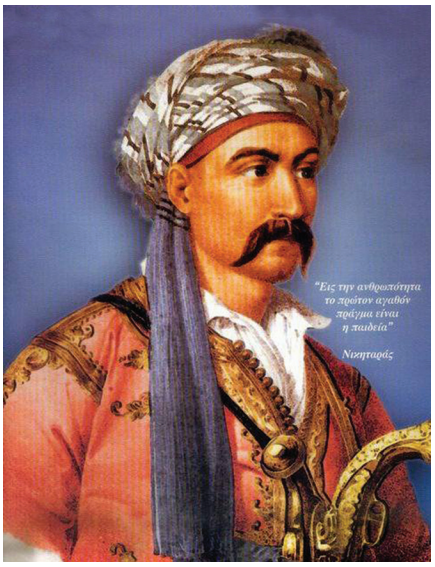

Ο Νικηταράς ήταν γιος του κλεφταρματολού Σταματέλου Τουρκολέκα και ανιψιός του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη. Από την ηλικία των 11 χρόνων ακολουθούσε τον πατέρα του και εντάχθηκε στο "*μπουλούκι*" του Κλέφτη Μπαρμπιτσιώτη. Διακρίθηκε για την ευρωστία και την ανδρειοσύνη του. Παντρεύτηκε την κόρη του καπετάνιου του, Αγγελίνα, και μαζί της απέκτησε 3 παιδιά.

Το 1805, με τον μεγάλο διωγμό των Κλεφτών έφυγε με τον Κολοκοτρώνη για τη Ζάκυνθο. Από τότε είχαν πολύ στενή σχέση και πολεμούσαν πάντα μαζί.
Στη Ζάκυνθο υπηρέτησε τον ρωσικό και κατόπιν τον γαλλικό στρατό.
Το 1818 στη Καλαμάτα, μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία και έκανε περιοδεία στην Πελοπόννησο κατηχώντας και άλλους και προετοιμάζοντας την Επανάσταση. Μαζί με τον Κολοκοτρώνη και άλλους οπλαρχηγούς απελευθέρωσε την Καλαμάτα στις 23 Μαρτίου 1821. Ήταν παρών σε πολλές αποφασιστικές μάχες της Επανάστασης, όπως στην Τριπολιτσά, το Βαλτέτσι, τα Δολιανά, το Λεβίδι και τα Δερβενάκια.

Η ταχύτητα με την οποία χρησιμοποιούσε το σπαθί του, τον έκανε τον τρόμο των Τούρκων, γι' αυτό τα παλληκάρια του τού έδωσαν το όνομα ***τουρκοφάγος***. Μάλιστα, πολλοί ορκίζονταν στο όνομα του σπαθιού του: «*Να με φάει το σπαθί του Νικηταρά αν λέω ψέματα!*» Ο Κολοκοτρώνης τον θαύμαζε για τις ικανότητές του και τον έλεγε Αρχάγγελο Μιχαήλ και Άγιο Γεώργιο.

Το 1826 πολέμησε μαζί με τον Καραϊσκάκη στη νικηφόρα μάχη της Αράχωβας και πάλι μαζί του τον Απρίλιο του 1827 στην άτυχη μάχη του Φαλήρου.
Στήριξε τον Ιωάννη Καποδίστρια αλλά όχι τη βαυαροκρατία του Όθωνα. Το 1839 κατηγορήθηκε για συνομωσία και φυλακίστηκε στο Παλαμήδι και μετά στην Αίγινα μέχρι το 1841.
Άρρωστος, σχεδόν τυφλός και με πενιχρή σύνταξη, αναγκάστηκε να γίνει επαίτης στον Πειραιά μέχρι το τέλος της ζωής του στις 25 Σεπτεμβρίου 1849. Θάφτηκε στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών, δίπλα στον Γέρο του Μοριά: μαζί στις μάχες, μαζί και στην τελευταία κατοικία.

Σπαθί του Νικηταρά
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

…κι ένα πουλάκι πέρασε και το συχνορωτάνε:
"Πουλί, πώς πάει ο πόλεμος, το κλέφτικο ντουφέκι;"
"Μπροστά πάει ο Νικηταράς, πίσω ο Κολοκοτρώνης,
και παραπίσω οι Έλληνες με τα σπαθιά στα χέρια" …

Αναμνηστικό μετάλλιο με τον Κολοκοτρώνη και τον Νικηταρά

Μάρκος Μπότσαρης (Σούλι 1790 - Κεφαλόβρυσο 1823)

Το τρίτο έτος της Επανάστασης, το 1823, οι Οθωμανοί έστειλαν 16.000 Τουρκαλβανούς από τα Γιάννενα προς το Μεσολόγγι με στόχο την Πελοπόννησο. Η κατάσταση στη Δυτική Στερεά Ελλάδα ήταν τραγική γιατί οι οπλαρχηγοί φιλονικούσαν για το ποιος θα πάρει την αρχηγία και ο στρατός είχε παραλύσει. Στην κρίσιμη εκείνη στιγμή η κυβέρνηση διόρισε αρχιστράτηγο τον Μάρκο Μπότσαρη.

Ο Μάρκος Μπότσαρης γεννήθηκε στο Σούλι το 1790 και ήταν γιος του Κίτσου Μπότσαρη, επιφανούς Σουλιώτη. Το 1814 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία. Ήταν γενναίος και συνετός και είχε προσφέρει πολύτιμες υπηρεσίες στον Αγώνα ως καπετάνιος των Σουλιωτών. Έλαβε μέρος στη μάχη του Πέτα και έπαιξε σημαντικό ρόλο στην έκβαση της Α΄ Πολιορκίας του Μεσολογγίου.

Ο διορισμός του σε αρχιστράτηγο προκάλεσε την αντίδραση των άλλων οπλαρχηγών, γεγονός που εξόργισε τον Μπότσαρη ο οποίος έσχισε το έντυπο διορισμού του μπροστά σε όλους λέγοντας: «Όποιος είναι άξιος παίρνει το δίπλωμα μεθαύριο μπροστά στον εχθρό».

…«Εμπρός, σας λέω! Κι άξιος ποιος είναι
για στρατηγός σας θα φανεί
σε λίγην ώραν, εκεί, στη μάχη!...»
Κι όλοι χυμήξαν σαν αητοί…

Σωτήρη Σκίπη

Αυτή η μεγαλοπρεπής πράξη του αποδεικνύει την ανιδιοτέλειά του και την αγάπη του για την πατρίδα.

Στις 11 Αυγούστου 1823, ο ίδιος και 350 Σουλιώτες, μπήκαν μέσα στο εχθρικό στρατόπεδο αιφνιδιάζοντας και διαλύοντας τις 4.000 των Τουρκαλβανών. Στη συμπλοκή ο Μπότσαρης πληγώθηκε αλλά αρνήθηκε να φύγει μέχρι να πιάσει ζωντανό τον αρχηγό του εχθρικού στρατού. Στην προσπάθειά του αυτή οι Αρβανιτάδες σκοποί τον πυροβόλησαν και τον σκότωσαν. Τα παλικάρια του τον μετέφεραν στο Μεσολόγγι όπου και τον έθαψαν με μεγάλες τιμές. Ο πρόωρος θάνατός του βύθισε σε βαθιά λύπη τους Έλληνες. Ο Μάρκος Μπότσαρης χαρακτηρίζεται από τους ιστορικούς ως μία από τις πιο αγνές μορφές του Αγώνα.

Θρήνος μεγάλος γίνεται μέσα στο Μεσολόγγι.
Το Μάρκο παν στην εκκλησιά, το Μάρκο παν στον τάφο.
Ξήντα παπάδες παν μπροστά και δέκα δεσποτάδες
κι από μεριά Σουλιώτισσες τόνε μοιρολογάνε.

Δημοτικό

Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη
(Ludovico Lipparini, Μουσείο Τεργέστης, Ιταλία)

Ανδρέας Μιαούλης (Υδρα 1769 – Αθήνα 1835)
Ναύαρχος του ελληνικού στόλου κατά την Επανάσταση του 1821

Ο Ανδρέας Βώκος πήρε το παρατσούκλι Μιαούλης όταν αγόρασε ένα μικρό καράβι από κάποιον οθωμανό. «Μιαούλ» στα τουρκικά σημαίνει μικρή βάρκα.

Η οικογένειά του ήταν εύπορη και ο πατέρας του πλοιοκτήτης. Από 15 χρονών βγήκε στα καράβια. Συμμετείχε σε αμέτρητες πειρατικές αποστολές και έγινε τρομερός κουρσάρος της Μεσογείου. Έκανε μεγάλη περιουσία κυρίως με τους Ναπολεόντιους πολέμους εφοδιάζοντας τα γαλλικά στρατεύματα με σιτάρι διασπώντας τους αποκλεισμούς των Άγγλων.

Όταν εντάχθηκε στον αγώνα, όχι μόνο συνεισέφερε γενναιόδωρα χρηματικά ποσά για τις ναυτικές επιχειρήσεις, αλλά η ενεργή συμμετοχή του ήταν τόσο καθοριστική που για μερικούς ιστορικούς θεωρείται η πιο εμβληματική και πολυτιμότερη μορφή του αγώνα. Οι πολύ σημαντικές νίκες στην Πελοπόννησο τα δύο πρώτα χρόνια της Επανάστασης θα ήταν αδύνατες χωρίς την υποστήριξη του ναυτικού υπό την αρχηγία του Μιαούλη.

Η ναυμαχία στον Γέροντα

Τον Αύγουστο του 1824, στον κόλπο του Γέροντα, βορείως της νήσου Κω, θα δοθεί η μεγαλύτερη ναυμαχία της Επανάστασης που είχε νικηφόρα έκβαση για τους Έλληνες. Στη ναυμαχία αυτή, υπό τη διοίκηση του Μιαούλη, έδρασαν μαζί οι καλύτεροι ναυτικοί που είχε να επιδείξει η Επανάσταση: ο Κανάρης, ο Πιπίνος, ο Παπανικολής, ο Ματρόζος. Παρ'όλο που οι Έλληνες διέθεταν λιγότερα από 100 πλοία έναντι των 400 του τουρκοαιγυπτιακού στόλου, κατάφεραν με τους συνεχείς κανονιοβολισμούς και πυρπολήσεις να τρέψουν τον οθωμανικό στόλο σε υποχώρηση. Παρά την ήττα τους, οι Οθωμανοί επιχείρησαν να επιτεθούν στη Σάμο. Οι Έλληνες όμως πρόλάβαν να παρατάξουν τον δικό τους στόλο μπροστά από το νησί κι έτσι η οθωμανική απόβαση αποτράπηκε.

Όταν ο Ιωάννης Καποδίστριας ανέλαβε Κυβερνήτης της Ελλάδας, του ανέθεσε την αρχηγία του Στόλου του Αιγαίου. Αργότερα όμως ο Μιαούλης θεώρησε την πολιτική του Καποδίστρια τυραννική απέναντι στους Υδραίους πλοιοκτήτες που ζητούσαν προνομιακή μεταχείριση σε αντάλλαγμα της συμβολής τους στον Αγώνα. Η διαφωνία αυτή οδήγησε στην εξέγερση της Ύδρας εναντίον της ελληνικής κυβερνησης και στην πυρπόληση δύο σημαντικών πλοίων του ελληνικού στόλου από τον Μιαούλη: Την κορβέτα «Ύδρα» και τη φρεγάτα «Ελλάς».

Η πράξη του αυτή αμαύρωσε την ένδοξη προσφορά του στον Αγώνα και κατηγορήθηκε για εσχάτη προδοσία. Έπεσε κι αυτός θύμα εμφυλίου σπαραγμού και φανατισμού. Ο Καποδίστριας όμως τον συγχώρεσε κι ο ίδιος ο Μιαούλης συνειδητοποίησε το λάθος του κι έδειξε μεταμέλεια. Επί βασιλείας Όθωνος ανέλαβε υψηλά αξιώματα όπως Αρχηγός του Ναυτικού Διευθυντηρίου και τιμήθηκε με τον Μεγαλόσταυρο του Σωτήρος. Τάφηκε στον Πειραιά, στην περιοχή που αργότερα ονομάστηκε Ακτή Μιαούλη.

Παπαφλέσσας-Γρηγόριος Δικαίος (Πολιανή 1788 - Μανιάκι 1825)

Ο Γεώργιος, το 28ο παιδί του Δημητρίου Δικαίου, μετονομάστηκε Γρηγόριος όταν έγινε μοναχός. Έγινε γνωστός ως Παπαφλέσσας. Σπούδασε στη σχολή της Δημητσάνας και χειροτονήθηκε αρχιμανδρίτης στην Κωνσταντινούπολη. Παρά το γεγονός ότι ήταν άνθρωπος με πάθη, προσωπικές φιλοδοξίες και αδυναμίες, αφιέρωσε και θυσίασε τη ζωή του στον αγώνα για την ανεξαρτησία.

Έγινε μέλος της Φιλικής Εταιρείας με το ψευδώνυμο Αρμόδιος. Το 1820 ο Υψηλάντης του ανέθεσε την οργάνωση της Επανάστασης στον Μοριά. Στη Συνέλευση της Βοστίτσας προσπαθεί να πείσει τους προκρίτους να ξεκινήσουν την Επανάσταση αφήνοντας να εννοηθεί, χωρίς όμως να έχει επίσημα στοιχεία, ότι δήθεν θα αποσταλούν ενισχύσεις από τη Ρωσία. Οι πρόκριτοι όμως δεν πείστηκαν ότι υπήρχε ετοιμότητα για την έναρξη και ο Παπαφλέσσας ήρθε σε ρήξη με τον Παλαιών Πατρών Γερμανό ο οποίος τον αποκάλεσε "απατεώνα και εξωλέστατο καλόγερο". Έφυγε απογοητευμένος από τη Συνέλευση, αλλά ευτυχώς για την Επανάσταση, οι αποφάσεις της Συνέλευσης για την καθυστέρηση της έναρξης δεν τηρήθηκαν. Αν και είχε έρθει σε ρήξη και με τον Κολοκοτρώνη, πολέμησαν μαζί στην Καλαμάτα και στα Δερβενάκια. Ο φλογερός αρχιμανδρίτης δικαίως θεωρείται πρωτεργάτης της Επανάστασης.

Η Μάχη στο Μανιάκι (19 Μαΐου 1825)

***Το Φίλημα,* του Ανδρέα Γεωργιάδη, 1960. Εθνικό Ιστορικό μουσείο**

Ο Ιμπραήμ ασπάζεται τον νεκρό Παπαφλέσσα ως ένδειξη σεβασμού μετά τη μάχη στο Μανιάκι.

Τον χειμώνα του 1824-1825 ο Ιμπραήμ Πασάς, επικεφαλής των αιγυπτιακών δυνάμεων, αποβιβάστηκε στη Μεθώνη με πολύ στρατό και εφόδια. Στο Μανιάκι Μεσσηνίας ο Παπαφλέσσας προσπάθησε να σταματήσει την πορεία του Ιμπραήμ προς το εσωτερικό της Πελοποννήσου. Ήταν μία άνιση μάχη ενάντια στο ιππικό και πεζικό του Ιμπραήμ, έναν καλά οργανωμένο στρατό κατά τα δυτικά πρότυπα.

Πολλοί από τους αγωνιστές του, σχεδόν 1.000, εγκατέλειψαν κρυφά τα ταμπούρια τους όταν είδαν από μακριά τον πολυάριθμο στρατό του Ιμπραήμ. Ο Παπαφλέσσας έμεινε μόνο με 600 πολεμιστές.

Άφησε την τελευταία του πνοή πολεμώντας γενναία με τους αγωνιστές του. Λέγεται ότι ο Ιμπραήμ ζήτησε να τον πάνε στο πτώμα του Παπαφλέσσα για να τον ασπαστεί, αποτίνοντας φόρο τιμής στον γενναίο πολεμιστή.

Σήμερα, στο εξωκλήσι *Αγία Ανάσταση*, κοντά στο Μανιάκι, βρίσκονται τα κόκκαλα των αγωνιστών. Γιατί η λευτεριά μας είναι *"από τα κόκκαλα βγαλμένη των Ελλήνων τα ιερά".*

Ιωάννης Μακρυγιάννης (Αβορίτης Λιδωρικίου 1797 - Αθήνα 1864)

Το πραγματικό του όνομα ήταν Ιωάννης Τριανταφύλλου αλλά ονομάστηκε αργότερα Μακρυγιάννης για το ψηλό του ανάστημα. Εξαιτίας της οικογενειακής του φτώχειας αναγκάστηκε να βγει στη βιοπάλη από επτά ετών. Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία και διακρίθηκε σε πολλές μάχες αλλα ιδιαίτερα στους **Μύλους της Λέρνης** στο Άργος, όπου νίκησε τον Ιμπραήμ το 1825. Μετά την απελευθέρωση και την ίδρυση του ελληνικού κράτους, ο Μακρυγιάννης αγωνίζεται κατά της απολυταρχίας του Όθωνος και είναι ένας από τους πρωτεργάτες στο κίνημα της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 για την παραχώρηση συντάγματος.

Ο Μακρυγιάννης ήταν αγράμματος. Σε μεγάλη ηλικία έμαθε γράμματα, για να καταγράψει τις αναμνήσεις του από τον Αγώνα. Γράφει στον επίλογο των απομνημονευμάτων του: «Και όσα σημειώνω, τα σημειώνω γιατί δεν υποφέρνω να βλέπω το άδικο να πνίγει το δίκιον. Δια 'κείνο έμαθα γράμματα εις τα γεράματα και κάνω αυτό το γράψιμον το απελέκητο...».

Γνωρίζοντας ότι οι περισσότεροι Έλληνες δεν μπορούσαν να διαβάσουν, πρόσθεσε στα απομνημονεύματά του εικόνες που θύμιζαν στο λαό τα έργα και τις ημέρες της Επανάστασης. Τις εικόνες αυτές τις φιλοτέχνησε ο λαϊκός ζωγράφος κι αγιογράφος **Παναγιώτης Ζωγράφος** (όνομα και πράμα). Στο κάτω μέρος κάθε ζωγραφιάς υπήρχε γραμμένη από τον ίδιο τον Μακρυγιάννη λεπτομερής περιγραφή του γεγονότος που απεικόνιζε.

Θα σε ξανάβρω στους μπαξέδες
Στίχοι Μάνου Ελευθερίου
Μελοποίηση Ηλίας Ανδριόπουλος 1979

Μόνο να γράφεις τ' όνομά σου
και 'κείνο το 'μαθες μισό
μα συλλαβίζεις τα όνειρά σου
στο Άργος και στον Ιλισό.

Θα σε ξανάβρω στους μπαξέδες
τρεις του Σεπτέμβρη να περνάς
και τσικουδιά στους καφενέδες
τα παλικάρια να κερνάς.

Πίνακας του Παναγιώτη Ζωγράφου απο τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη για τη μάχη των Μύλων στο Άργος

Οι Πολιορκίες του Μεσολογγίου

Το Μεσολόγγι, λόγω της στρατηγικής του θέσης, ήταν το πολιτικό και οικονομικό κέντρο της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας στα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας και ορίστηκε έδρα της διοίκησης της επαναστατημένης Ρούμελης (Στερεάς Ελλάδας) κατά την Επανάσταση.

Η Πρώτη Πολιορκία του Μεσολογγίου (25 Οκτωβρίου 1822 -31 Δεκεμβρίου 1822)

Ηγέτες των Ελλήνων επαναστατών στο Μεσολόγγι ήταν ο **Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος**, ο **Μάρκος Μπότσαρης**, ο **Ανδρέας Λόντος** και ο **Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης**.
Οι οθωμανοί αρχηγοί **Κιουταχής** και **Ομέρ Βρυώνης**, ύστερα από τις νίκες τους στο Πέτα της Άρτας και την κατάληψη του Σουλίου στην Ήπειρο, ενώνουν τους στρατούς τους και πολιορκούν το Μεσολόγγι. Οι Έλληνες, παρ'όλες τις ελάχιστες δυνάμεις τους σε ενόπλους και με λιγοστά τρόφιμα και εφόδια κατάφεραν να αντέξουν. Οι Τούρκοι τελικά αποφασίζουν να επιτεθούν τα Χριστούγεννα το βράδυ, όταν όλοι οι Χριστιανοί θα ήταν στις εκκλησιές. Το σχέδιο τους όμως το κρυφάκουσε ένας κυνηγός, ο **Γιάννης Γούναρης**, και το διεμήνυσε στους Έλληνες που προετοιμάστηκαν κατάλληλα. Η επίθεση των Τούρκων απέβη μάταιη, κι έχοντας χάσει εκαντοντάδες στρατιώτες, αναγκάσθηκαν να υποχωρήσουν. Δυστυχώς η οικογένεια του Γιάννη Γούναρη εκτελέστηκε από τους Τούρκους ενώ ο ίδιος ίσα που γλίτωσε βρίσκοντας καταφύγιο στο μικρό σπήλαιο στην «Κλεισούρα» του Μεσολογγίου. Αργότερα έχτισε εκεί εκκλησάκι, αφιερωμένο στην Παναγία την Ελεούσα.

Ο **Διονύσιος Σολωμός** στον *Ύμνο εις την Ελευθερίαν* μνημόνευσε τη μάχη αυτή λέγοντας:

Πήγες εις το Μεσολόγγι την Ημέρα του Χριστού
μέρα που άνθησαν οι λόγγοι για το Τέκνο του Θεού.

Η Δεύτερη πολιορκία και η Έξοδος του Μεσολογγίου (Απρίλιος 1825 -Απρίλιος 1826)

Ο Κιουταχής με πολυάριθμο στρατό έφτασε στο Μεσολόγγι και άρχισε την πολιορκία. Οι Μεσολογγίτες κατάφεραν να αντέξουν αρκετές ταλαιπωρίες με τη στήριξη του Καραϊσκάκη και άλλων οπλαρχηγών και με τον εφοδιασμό του Μιαούλη από θαλάσσης σε τρόφιμα και πολεμοφόδια.
Τον Δεκέμβριο του 1825, κατέφτασε στο Μεσολόγγι ο αιγύπτιος στρατηγός Ιμπραήμ για να ενισχύσει τα οθωμανικά στρατεύματα κι έσφιξε τον κλοιό από τη μεριά της λιμνοθάλασσας. Οι δυσβάστακτες πλέον συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων (ασιτία, αρρώστιες κ.λπ.) ανάγκασαν τους Μεσολογγίτες να επιχειρήσουν «έξοδο» περνώντας μέσα από τα εχθρικά στρατεύματα.

Η *Έξοδος του Μεσολογγίου*
του Θεόδωρου Βρυζάκη

Η έξοδος έγινε στις 10 Απριλίου, ξημερώματα της Κυριακής των Βαΐων. Χωρισμένοι σε τρεις ομάδες, οι ένοπλοι θα προστάτευαν ανάμεσά τους τα γυναικόπαιδα. Τελικά, μόνο ένα μέρος Μεσολογγιτών κατόρθωσε να διαφύγει. Η πόλη κυριεύθηκε και καταστράφηκε ολοσχερώς. Πολλοί από τους ανήμπορους και ηλικιωμένους μένοντας πίσω στην πυριτιδαποθήκη τινάχτηκαν στον αέρα όταν ο γερο-πρόκριτος **Χρήστος Καψάλης** έβαλε φωτιά για να μην πέσουν στα χέρια των Τούρκων.

Η «Έξοδος του Μεσολογγίου» είχε θετική επιρροή στην εξέλιξη του Ελληνικού Απελευθερωτικού Αγώνα με έξαρση του φιλελληνισμού σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες.
Ο εθνικός μας ποιητής Διονύσιος Σολωμός έγραψε το περίφημο ποίημά του *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι* προς τιμή των πεσόντων και αγωνιστών για την ελευθερία της πατρίδας Ελλάδας από τους Τούρκους.

Ο Εθνικός μας Ποιητής Διονύσιος Σολωμός (Ζάκυνθος, 8 Απριλίου 1798 - Κέρκυρα, 9 Φεβρουαρίου 1857)

Γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Ζάκυνθο σε μια κοινωνία πολύ διαφορετική και πιο προδευτική από αυτές του ελλαδικού χώρου, επειδή τα Επτάνησα δεν γνώρισαν την οθωμανική κατάκτηση, αλλά ήταν κάτω από την κυριαρχία των Ενετών και αργότερα των Άγγλων.

Μητρικές του γλώσσες ήταν η Ελληνική και η Ιταλική.
Σε πολύ μικρή ηλικία έμεινε ορφανός και το 1808 έφυγε για σπουδές στην Ιταλία με τη συνοδεία του ιταλού δασκάλου και φίλου του Γεωργίου Δε Ρώσση.
Απεφοίτησε από το Λύκειο της Κρεμόνας και στη συνέχεια από το πανεπιστήμιο της Πάβιας από όπου πήρε το πτυχίο της Νομικής.
Στην Ιταλία ζει τον αγώνα των Ιταλών για την απελευθέρωση τους από τον αυστριακό ζυγό κι είναι τότε που αρχίζει να γράφει τα πρώτα του ποιήματα στην Ιταλική και Ελληνική.

Επέστρεψε στη Ζάκυνθο το 1818 και παρέμεινε μέχρι τα τέλη του 1828 όπου εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Κέρκυρα. Τα χρόνια της διαμονής του στη Ζάκυνθο συμπίπτουν με τον επαναστατικό αγώνα των Ελλήνων για εθνική ανεξαρτησία. Τότε έγραψε μερικά από τα αξιόλογα στιχουργήματά του, όπως το λυρικό ποίημα *Εις τον θάνατο του Λόρδου Μπάιρον* και *Η καταστροφή των Ψαρών.* Ο ηρωικός αγώνας των Μεσολογγιτών και η απεγνωσμένη Έξοδος, τον ενέπνευσαν να συνθέσει το ποίημα *Οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι.*

Ύμνος εις την Ελευθερίαν

Το 1823, μόνο μέσα σ' έναν μήνα, συνθέτει το ποίημα *Ύμνος εις την Ελευθερίαν* που τυπώθηκε για πρώτη φορά το 1824 στο τότε πολιορκούμενο Μεσολόγγι. Αποτελείται από 158 τετράστιχες στροφές. Υμνεί κάποια από τα πολεμικά κατορθώματα των Ελλήνων, προβάλλει την ιδεολογία της επανάστασης για δίκαιο αγώνα για ελευθερία, αλλά επισημαίνει και αρνητικές συμπεριφορές, όπως την εσωτερική διχόνοια των Ελλήνων, τα συμφέροντα και την υποκρισία των Μεγάλων Δυνάμεων.
Το 1865, οι πρώτες δύο τετράστιχες στροφές μελοποιημένες από τον μουσικό Νικόλαο Μάντζαρο (1795-1872), καθιερώνονται επίσημα ως ο Εθνικός Ύμνος της Ελλάδας. Το 1966, ο *Ύμνος εις την Ελευθερίαν* καθιερώνεται επίσημα και ως ο Εθνικός Ύμνος της Κύπρου.

Ο Διονύσιος Σολωμός παρασημοφορήθηκε με τον Χρυσό Σταυρό του Σωτήρος τον Φεβρουάριο του 1849 διότι με την ποίησή του διέγειρε τα αισθήματα του ελληνικού λαού στον αγώνα για Εθνική Ανεξαρτησία.
Η 9η Φεβρουαρίου, ημέρα του θανάτου του, καθιερώθηκε το 2017 ως Παγκόσμιος Ημέρα Ελληνικής Γλώσσας γιατί επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τον νεοελληνικό ποιητικό λόγο.

«Μήγαρις ἔχω ἄλλο στὸ νοῦ μου, πάρεξ ἐλευθερία καὶ γλῶσσα». Δ. Σολωμός.

Ὕμνος εις την Ελευθερίαν

Το ποίημα *Ὕμνος εις την Ελευθερίαν* αποτελείται από 158 τετράστιχες στροφές.
Από αυτές οι 24 πρώτες στροφές καθιερώθηκαν ως Εθνικός Ὕμνος, το 1865.
Άδονται μόνο οι δύο πρώτες στροφές.

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

Ἀπ᾽τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Ἐκεῖ μέσα ἐκατοικοῦσες
πικραμένη, ἐντροπαλή,
κι ἕνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
«ἔλα πάλι», νὰ σοῦ πῇ.

Ἄργειε νά ῾λθη ἐκείνη ἡ μέρα
κι ἦταν ὅλα σιωπηλά,
γιατὶ τά ῾σκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

Δυστυχής! Παρηγορία
μόνη σου ἔμεινε νὰ λὲς
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

Καὶ ἀκαρτέρει, καὶ ἀκαρτέρει
φιλελεύθερη λαλιά,
ἕνα ἐκτύπαε τ᾽ ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά,

κι ἔλεες «πότε, ἄ! πότε βγάνω
τὸ κεφάλι ἀπὸ τς ἐρμιές;»
Καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
κλάψες, ἄλυσες, φωνές.

Τότε ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
μὲς στὰ κλάιματα θολό,
καὶ εἰς τὸ ροῦχο σου ἔσταζ᾽
αἷμα πλῆθος αἷμα ἑλληνικό.

Μὲ τὰ ροῦχα αἱματωμένα
ξέρω ὅτι ἔβγαινες κρυφὰ
νὰ γυρεύῃς εἰς τὰ ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπῆρες,
ἐξανάλθες μοναχή,
δὲν εἶν᾽ εὔκολες οἱ θύρες,
ἐὰν ἡ χρεία τὲς κουρταλῆ.

Ἄλλος σου ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια
ἀλλ᾽ ἀνάσασιν καμιὰ
ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
καὶ σὲ γέλασε φρικτά.

Ἄλλοι, ὀϊμέ! στὴ συμφορά σου,
ὅπου ἐχαίροντο πολύ,
«σύρε νά ῾βρῃς τὰ παιδιά σου,
σύρε», ἐλέγαν οἱ σκληροί.

Φεύγει ὀπίσω τὸ ποδάρι
καὶ ὁλογλήγορο πατεῖ
ἢ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτάρι
ποὺ τὴ δόξα σου ἐνθυμεῖ.

Ταπεινότατή σου γέρνει
ἡ τρισάθλια κεφαλή,
σὰν πτωχοῦ ποὺ θυροδέρνει
κι εἶναι βάρος του ἡ ζωή.

Ναί· ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
κάθε τέκνο σου μὲ ὁρμή,
ποὺ ἀκατάπαυστα γυρεύει
ἢ τὴ νίκη ἢ τὴ θανή!

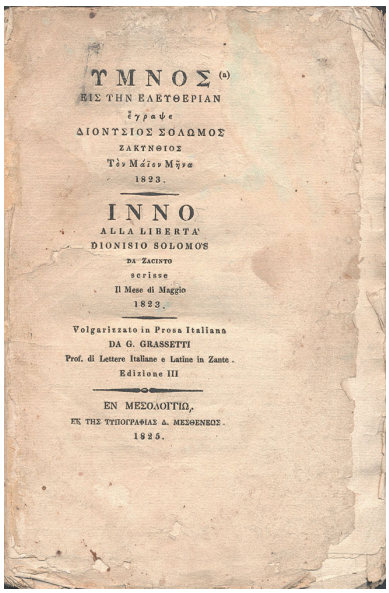
ΥΜΝΟΣ (a)
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ
ἔγραψε
ΔΙΟΝΤΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ
ΖΑΚΥΝΘΙΟΣ
Τὸν Μάϊον Μῆνα
1823.

INNO
ALLA LIBERTA'
DIONISIO SOLOMOS
DA ZACINTO
scrisse
Il Mese di Maggio
1823.

Volgarizzato in Prosa Italiana
DA G. GRASSETTI
Prof. di Lettere Italiane e Latine in Zante.
Edizione III

ΕΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΩ,
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ Δ. ΜΕΣΘΕΝΕΟΣ.
1825.

Ἀπ᾽ τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Μόλις εἶδε τὴν ὁρμή σου
ὁ οὐρανός, ποὺ γιὰ τ᾽ς ἐχθροὺς
εἰς τὴ γῆ τὴ μητρική σου
ἔτρεφ᾽ ἄνθια καὶ καρπούς,

ἐγαλήνευσε καὶ ἐχύθη
καταχθόνια μία βοὴ
καὶ τοῦ Ρήγα σου ἀπεκρίθη
πολεμόκραχτη ἡ φωνή

ὅλοι οἱ τόποι σου σ᾽ ἐκράξαν
χαιρετώντας σε θερμά,
καὶ τὰ στόματα ἐφωνάξαν,
ὅσα αἰσθάνετο ἡ καρδιά.

Ἐφωνάξανε ὡς τ᾽ ἀστέρια
τοῦ Ἰονίου καὶ τὰ νησιά,
καὶ ἐσηκώσανε τὰ χέρια,
γιὰ νὰ δείξουνε χαρά,

μ᾽ ὅλον πού ῾ναι ἁλυσωμένο
τὸ καθένα τεχνικὰ
καὶ εἰς τὸ μέτωπο γραμμένο
ἔχει: ψεύτρα Ἐλευθεριά.

Γκαρδιακὰ χαροποιήθη
καὶ τοῦ Βάσιγκτον ἡ γῆ
καὶ τὰ σίδερα ἐνθυμήθη
ποῦ τὴν ἔδεναν κι αὐτή.

Ἀπ᾽ τὸν πύργο του φωνάζει,
σὰ νὰ λέῃ «σὲ χαιρετῶ»,
καὶ τὴ χήτη του τινάζει
τὸ Λεοντάρι τὸ Ἰσπανό.

Ἐλαφιάσθη τῆς Ἀγγλίας
τὸ θηρίο καὶ σέρνει εὐθὺς
κατὰ τ᾽ ἄκρα τῆς Ῥουσίας
τὰ μουγκρίσματα τ᾽ς ὀργῆς.

Γεώργιος Καραϊσκάκης
(1782, Σκουληκαριά Άρτας ή Μαυρομμάτι Καρδίτσας - 23 Απριλίου 1827, Φάληρο)

Ήταν καρπός παράνομου έρωτα της μοναχής Ζωής Διμισκή, γι'αυτό κι είχε το παρατσούκλι «ο γιος της καλογριάς». Λέγεται ότι ο πατέρας του ήταν ο αρματολός Δημήτρης Καραΐσκος. Ώς νόθο παιδί έζησε πολύ δύσκολα παιδικά χρόνια μέσα στην περιφρόνηση και στη φτώχια, χωρίς υποστήριξη από συγγενείς. Ήταν παροιμιώδης για τη βωμολοχία του, ήταν ριψοκίνδυνος αλλά και φιλάσθενος επειδή ταλαιπωρείτο από φυματίωση. Το γεγονός ότι αργότερα έγινε ηγετική μορφή του αγώνα, το χρωστάει αποκλειστικά στην προσωπική του αξία, στον ανυπότακτο χαρακτήρα του και στο στρατηγικό του μυαλό και όχι σε οικογενειακές διασυνδέσεις. Ό,τι κέρδισε το κέρδισε στην κυριολεξία «μόνο με το σπαθί του»!

Δώδεκα χρονών γίνεται κλέφτης, αλλά συλλαμβάνεται από τον Αλή Πασά ο οποίος εκτιμώντας την εξυπνάδα του και τα πολεμικά του προσόντα, τον κατατάσει στην προσωπική του φρουρά. Στην Αυλή του Αλή Πασά έμαθε τη στρατιωτική τέχνη αλλά και στοιχειώδη γράμματα. Έφυγε οριστικά απο την υπηρεσία του Αλή Πασά το 1821.

Έδρασε κυρίως στη Ρούμελη και χάρη σε εκείνον απελευθερώθηκε ολόκληρη η Στερεά Ελλάδα, εκτός του Μεσολογγίου, της Βόνιτσας και της Ναυπάκτου.

Η μάχη στο Φάληρο κι ο θάνατος του Καραϊσκάκη

Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης εφορμά στην Ακρόπολη, έργο του Γεωργίου Μαργαρίτη

Στις αρχές Αυγούστου 1826, ο Κιουταχής κατέλαβε την Αθήνα και πολιόρκησε την Ακρόπολη. Τον Απρίλιος του 1827 η Γ' Συνέλευση της Τροιζήνας διώρησε τους άγγλους στρατιωτικούς Cochrane και Church επικεφαλής της επιχείρησης για την ανακατάληψη της Ακρόπολης. Ο Καραϊσκάκης ήρθε σε οξείες διαφωνίες με τους Άγγλους σχετικά με το σχέδιο της άμεσης και κατά μέτωπον γενικής επίθεσης. Εκείνος πίστευε ότι έπρεπε να γίνουν σταδιακά μικρές επιθέσεις από πολλά σημεία, για να απασχολήσει πολλαπλά την τούρκικη άμυνα. "Βλέπω ότι κακά θα τα πάμε με τούτους τους Φράγκους. Φοβούμαι ότι θα μας χαλάσουν με την αβασταγιά τους." Τα λόγια του αποδείχτηκαν προφητικά.

Πριν το σύνθημα για την έναρξη της γενικής επίθεσης, ακούστηκαν πυροβολισμοί από ένα κρητικό οχύρωμα. Ο Καραϊσκάκης, παρ' ότι άρρωστος βαριά, βγήκε από τη σκηνή του κι έτρεξε έφιππος για να σταματήσει την αψιμαχία, εκεί που σήμερα βρίσκεται το Γήπεδο «ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ» στο Φάληρο. Μια σφαίρα τον τραυμάτισε θανάσιμα στο υπογάστριο. Πέθανε το πρωί της 23ης Απριλίου 1827, ανήμερα της ονομαστικής του εορτής, σε ηλικία 45 χρονών. Τα σχέδια των Άγγλων κατέληξαν σε μία χωρίς προηγούμενο ήττα, που έμεινε στην ιστορία ως «καταστροφή του Ανάλατου».

Η Αθήνα απελευθερώθηκε επίσημα την 31η Μαρτίου 1833 με την αποχώρηση της τουρκικής φρουράς από την Ακρόπολη.

Η ναυμαχία του Ναυαρίνου (20 Οκτωβρίου 1827)

Μετά τη μαρτυρική έξοδο του Μεσολογγίου και την παράδοση της Ακρόπολης των Αθηνών στους Οθωμανούς, με τις διχόνοιες και τους εμφύλιους σπαραγμούς να μαίνονται, η επανάσταση των Ελλήνων φαινόταν να πνέει τα λοίσθια.

Σε αυτή την κρίσιμη στιγμή, οι Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία - Γαλλία - Ρωσία) αποφάσισαν να επέμβουν και να σώσουν την κατάσταση. Δύο κυρίως λόγοι συνέβαλαν στην απόφαση αυτή: οι πιέσεις των ευρωπαίων φιλελλήνων που άρχισαν να απαιτούν από τις κυβερνήσεις τους μία λύση στο ελληνικό ζήτημα και η προοπτική να ξεπληρωθούν τα δάνεια που είχε πάρει η ελληνική επαναστατική κυβέρνηση από τους τραπεζίτες του Λονδίνου με την επιτυχή έκβαση της Επανάστασης.

Έτσι στις 24 Ιουνίου 1827, οι Μεγάλες Δυνάμεις υπέγραψαν τη συνθήκη του Λονδίνου, όπου απαιτούσαν από τον Σουλτάνο άμεση ανακωχή και την ίδρυση αυτόνομου ελληνικού κράτους υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου, με σύνορα τον Αμβρακικό και τον Παγασητικό Κόλπο.

Η ναυμαχία του Ναυαρίνου
(Ελαιογραφία George Phillip Reinagle, 1828)

Για την τήρηση των όρων της συνθήκης εστάλη στην Πελοπόννησο αγγλικός στόλος υπό τον αντιναύαρχο **Codrington**, γαλλικός υπό τον υποναύαρχο **de Rigny** και ρωσικός υπό τον υποναύαρχο **Heyden**. Εισέπλευσαν στον κόλπο του Ναυαρίνου, (σημερινή Πύλος) για να επιτηρήσουν αποτελεσματικότερα τις κινήσεις του τουρκοαιγυπτιακού στόλου που είχε αράξει εκεί.

Ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος υπερτερούσε αριθμητικά και ταυτόχρονα υποστηριζόταν από πυροβόλα των γύρω φρουρίων. Έχοντας εμπιστοσύνη στην υπεροχή του, άνοιξε πυρ κατά των συμμαχικών πλοίων. Η ναυμαχία κράτησε τέσσερις ώρες και είχε ως αποτέλεσμα να βυθιστούν 60 τουρκοαιγυπτιακά πλοία, και μαζί τους να χαθούν 6.000 ναύτες. Οι Σύμμαχοι είχαν 181 νεκρούς και 480 τραυματίες αλλά δεν είχε βυθιστεί κανένα πλοίο τους!

Η ναυμαχία του Ναυαρίνου είναι η τελευταία στην ιστορία μεταξύ ιστιοφόρων πλοίων, ίσως και η μεγαλύτερη ναυμαχία που έγινε στη νεότερη Ελλάδα. Η καταβύθιση του οθωμανικού στόλου από τις Μεγάλες Δυνάμεις έσωσε την Ελληνική Επανάσταση και συνέτεινε στην ελευθερία της Ελλάδας.

Γραμματόσημο που εκδόθηκε το 1927 για την 100η επέτειο της ναυμαχίας του Ναυαρίνου

Ο Ιμπραήμ Πασάς, επικεφαλής του αιγυπτιακού στόλου

Ιωάννης Καποδίστριας (Κέρκυρα 1776 - Ναύπλιο 1831)

Ο πρώτος Κυβερνήτης της νεότερης Ελλάδας

Ο Ιωάννης Καποδίστριας ήταν το 6ο παιδί του Κερκυραίου δικηγόρου κόμη Αντώνιο Μαρία Καποδίστρια και της Διαμαντίνας Γονέμη, κόρη αριστοκρατικής οικογένειας με καταγωγή από την Κύπρο. Μεγάλωσε στην βενετοκρατούμενη Κέρκυρα και φοίτησε στο μοναστήρι της Αγίας Ιουστίνης όπου έμαθε Λατινικά, Ιταλικά και Γαλλικά. Σπούδασε Ιατρική στην Πάδοβα της Ιταλίας (1794-1797) και μετά το τέλος των σπουδών του επέστρεψε στην Κέρκυρα όπου εξάσκησε το λειτούργημα του χειρούργου ιατρού. Ενασχολήθηκε με την ενεργό πολιτική το 1800 όταν δημιουργήθηκε η Επτάνησος Πολιτεία μετά την κατάλυση της Βενετοκρατίας.

Το 1808 ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄ τον προσκάλεσε να αναλάβει **υπουργός Εξωτερικών της Ρωσικής Αυτοκρατορίας**. Το 1813, ως επικεφαλής της ρωσικής διπλωματικής αποστολής στην **Ελβετία**, συνεισέφερε στη δημιουργία της Ελβετικής Συνομοσπονδίας, στη σύνταξη του συντάγματός της και συνέβαλε στη διαμόρφωση της ιδέας της ουδετερότητας. Οι Ελβετοί τον τιμούν ως εθνικό τους ήρωα.

Προτομή στη Λωζάννη της Ελβετίας, έργο του γλύπτη Vladimir Surovtsev, *«ως ένδειξη τιμής στον πρώτο Επίτιμο Δημότη της πόλης»*

Στις αρχές του 1820, οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας, απευθύνθηκαν στον Ιωάννη Καποδίστρια αναθέτοντάς του την ηγεσία της Ελληνικής Επανάστασης, ο οποίος όμως δεν αποδέχθηκε την πρόταση.

Όταν οι Μεγάλες Δυνάμεις (Βρετανία, Ρωσία και Γαλλία) συμφώνησαν στη δημιουργία ενός ανεξάρτητου ελληνικού κράτους μετά από μια σειρά Πρωτοκόλλων του Λονδίνου (1827-1832), ο Ιωάννης Καποδίστριας έπαιξε σημαντικό ρόλο στην κατάληξη αυτή ασκώντας διπλωματικές πιέσεις στις Δυνάμεις.

Την άνοιξη του 1827, η Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας εξέλεξε ομόφωνα τον Ιωάννη Καποδίστρια ως Α' Κυβερνήτη του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Στις 18 Ιανουαρίου 1828, έφτασε στο Ναύπλιο όπου έτυχε ενθουσιώδους υποδοχής και τέσσερις μέρες αργότερα στην Αίγινα, πρώτη πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους. Αργότερα, αποφασίστηκε το Ναύπλιο να ξαναγίνει πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους και έδρα της Κυβέρνησης.

Το 1828 ιδρύει στην Αίγινα το Εθνικό Νομισματοκοπείο και εκδίδεται ο «φοίνικας» το πρώτο νόμισμα του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Η πρόσθια όψη αναπαριστά τον φοίνικα να αναγεννάται μέσα από φλόγες και γύρω του η επιγραφή "ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ". Στην οπίσθια όψη υπάρχει η επιγραφή: "ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ Ι. Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ"

Το έργο του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια και η δολοφονία του

Ο Καποδίστριας ανέλαβε να διοικήσει ένα άναρχο έθνος που ξεκινούσε από το μηδέν μετά από 400 χρόνια σκλαβιάς. Στο σχέδιο του να αναμορφώσει την Ελλάδα σε ένα σύγχρονο κράτος κατάφερε, στην αρχή, να εξασφαλίσει τη συνεργασία εκπροσώπων από όλες τις ηγετικές ομάδες. Προτεραιότητά του ήταν να επικρατήσει εσωτερική ειρήνη και ασφάλεια, να εκδιώξει τους Τούρκους από την Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα, να αναδιοργανώσει τον στρατό και τον στόλο και να διανείμει γαίες στους ακτήμονες. Μερικά από τα έργα του περιλαμβάνουν:

- Την οργάνωση της εκπαίδευσης με την ίδρυση αλληλοδιδακτικών σχολείων για την μόρφωση των παιδιών και το Κεντρικό Σχολείο στην Αίγινα για όσους νέους επιθυμούσαν να συνεχίσουν με ανώτερες σπουδές σε πανεπιστήμια του εξωτερικού
- Την ίδρυση κοινωφελών ιδρυμάτων και σχολών, όπως η στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων στο Ναύπλιο, η Εκκλησιαστική Σχολή στον Πόρο, η Γεωργική Σχολή στην Τίρυνθα, το Ορφανοτροφείο, το Αρχαιολογικό Μουσείο και το Τυπογραφείο στην Αίγινα
- Την ανοικοδόμηση του Μεσολογγίου, της Πάτρας και του Ναυπλίου
- Την παραχώρηση δανείων στους νησιώτες για την αγορά πλοίων και την κατασκευή ναυπηγείων στον Πόρο και το Ναύπλιο
- Την προσπάθεια καταστολής της πειρατείας

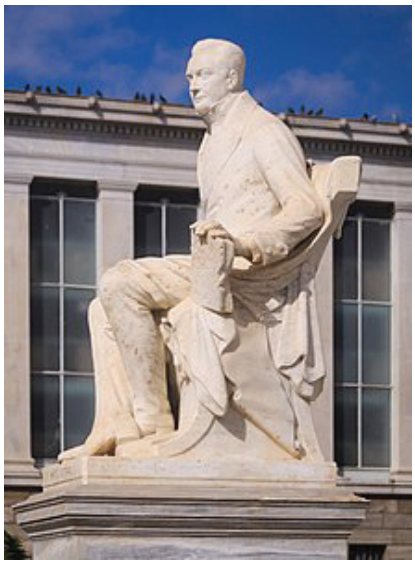

Άγαλμα στην οδό Πανεπιστημίου στην Αθήνα από τον γλύπτη Γ. Μπονάνο. Από το 1932, το Εθνικό Πανεπιστήμιο Αθηνών μετονομάσθηκε σε Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Η δολοφονία του Καποδίστρια **(πίνακας του Διονυσίου Τσόκου)**

Αξίζει να σημειωθεί ότι διέθεσε όλη του την περιουσία για τους σκοπούς του κράτους. Ο Καποδίστριας πίστευε ότι η Ελλάδα δεν ήταν ώριμη ακόμη για συνταγματικό πολίτευμα και γι'αυτό υιοθέτησε ένα συγκεντρωτικό σύστημα διακυβέρνησης που ενόχλησε όσους πίστευαν σε δημοκρατικές διαδικασίες ή είχαν τοπικιστικά, οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα. Έτσι ήρθε σε σύγκρουση με τους κοτζαμπάσηδες, τους Φαναριώτες και πλοιοκτήτες, οι οποίοι και επεδίωκαν διατήρηση των προνομίων και συμμετοχή στη νομή της εξουσίας.

Αυτά τα προβλήματα προετοίμασαν το έδαφος και οδήγησαν στην δολοφονία του το πρωί της 27ης Σεπτεμβρίου 1831. Έξω από την εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνος, οι **Κωνσταντίνος και Γεώργιος Μαυρομιχάλης**, αδελφός και γιος του Πετρόμπεη αντίστοιχα, πυροβόλησαν και μαχαίρωσαν θανάσιμα τον Καποδίστρια, καθώς πήγαινε να παρακολουθήσει την κυριακάτικη θεία λειτουργία. Ο τραγικός θάνατος του Καποδίστρια βύθισε σε θλίψη τον γεωργικό πληθυσμό που τον θεωρούσε προστάτη του, ενώ αντίθετα στην Ύδρα, το κέντρο του αντικαποδιστριακού αγώνα, δέχτηκαν την είδηση με πανηγυρισμούς. Η σορός του Κυβερνήτη θα μεταφερθεί τον Απρίλιο του 1832 στην Κέρκυρα, για να ταφεί στην Ι.Μ. Πλατυτέρας δίπλα από τον τάφο του πατέρα του.

Όθων Α΄ (Σάλτσμπουργκ 1815 - Βαμβέργη 1867)

Ο *πρώτος Βασιλιάς της Ελλάδας*

Ο Όθων Φρειδερίκος Λουδοβίκος γεννήθηκε την 1η Ιουνίου 1815 στο Παλάτι Μιραμπέλ του Σάλτσμπουργκ. Ήταν ο δευτερότοκος γιος του φιλέλληνα βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α΄ και της Θηρεσίας, κόρης του Φρειδερίκου, Δούκα της Σαξονίας-Αλτενβούργου. Το 1830 η Αγγλία, κατά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου της ανεξαρτησίας του ελληνικού κράτους, πέτυχε συμφωνία με τις Μεγάλες Δυνάμεις για τη μεταβολή του πολιτειακού σχήματος της χώρας, την επιβολή μοναρχίας και τη μετατροπή του ελληνικού κράτους σε βασίλειο. Οι ίδιες όρισαν, με τη Συνθήκη του Λονδίνου (1832) τον 17χρονο τότε Όθωνα ως Βασιλιά της Ελλάδας

Η απόβαση του βασιλέως Όθωνος στο Ναύπλιο
Peter von Hess, Εθνική Πινακοθήκη, Μόναχο

Τον Ιανουάριο του 1833, ο Όθων αφίχθη στο Ναύπλιο, συνοδευόμενος από 3.850 βαυαρούς στρατιώτες.

Επειδή ο Όθων ήταν ανήλικος, σχηματίστηκε επιτροπή Αντιβασιλείας. Η ενηλικίωση του Όθωνα έγινε την 1η Ιουνίου 1835 και εορτάσθηκε μεγαλοπρεπώς.

Ο Όθων είχε αναθέσει σημαντικά αξιώματα σε αμφιλεγόμενους Βαυαρούς οι οποίοι δεν δικαίωσαν την επιλογή του. Αποτέλεσμα ήταν να υπάρξουν αντιδράσεις από τους αγωνιστές και τους πολίτες. Η δυσαρέσκεια είχε αποκορύφωμα την εξέγερση που ξέσπασε το βράδυ της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 με αίτημα την παραχώρηση συντάγματος. Η Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου αποτέλεσε το τέλος της *Απόλυτης Μοναρχίας* στην Ελλάδα και την καθιέρωση της *Συνταγματικής Μοναρχίας*.

Μερικά χρόνια αργότερα, εμφανίστηκαν επαναστατικά κινήματα και σταδιακά καλλιεργήθηκε αρνητικό κλίμα εναντίον του.

Τελικά ξέσπασε επανάσταση και το βασιλικό ζεύγος εγκατέλειψε την Ελλάδα με το αγγλικό πολεμικό πλοίο «Σκύλλα» στις 23 Οκτωβρίου 1862.

Η επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου
Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών (Αγνώστου)

Η αποχώρηση Όθωνα και Αμαλίας από την Ελλάδα

ΧΑΡΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ 1821
ΑΥΣΤΡΟΟΥΓΓΑΡΙΑ
Ορ. Καρπάθια
Ορ. Τρανσυλβανικές Άλπεις
ΜΟΛΔΑΒΙΑ
ΒΕΣΣΑΡΑΒΙΑ
Π. Προύθος
Π. Σερέτης
Π. Δούναβης
ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΙΕΣ ΗΓΕΜΟΝΙΕΣ
ΒΑΛΑΧΙΑ
ΔΟΒΡΟΥΤΣΑ
ΣΕΡΒΙΑ
ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΩΜΥΛΙΑ
ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ
ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ
ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟ
ΒΑΡΔΑΡΣΚΑ
ΑΛΒΑΝΙΑ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΘΡΑΚΗ
Ορ. Ροδόπη
ΗΠΕΙΡΟΣ
Ορ. Πίνδος
ΘΕΣΣΑΛΙΑ
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ
ΙΟΝΙΟ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΑΙΓΑΙΟ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑ
ΚΡΗΤΙΚΟ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΚΑΡΠΑΘΙΟ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΜΥΡΤΩΟ ΠΕΛΑΓΟ
ΙΚΑΡΙΟ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ
ΠΡΟΠΟΝΤΙΔΑ
ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ
ΣΜΥΡΝΗ
ΚΥΠΡΟΣ
ΒΙΘΥΝΙΑ
ΠΟΝΤΟΣ
Πολλές εξεγέρσεις (Αργυρούπολη, Σινώπη κ.ά.)
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΥΡΙΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ
ΥΠΟΜΝΗΜΑ
Οθωμανική Αυτοκρατορία
Παραδουνάβιες Ηγεμονίες
Άλλες περιοχές
Πορεία Αλ. Υψηλάντη
Πεδία κύριων μαχών
Μεγάλα αστικά κέντρα
ΔΙΑΔΟΧΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
ΚΡΥΦΟ ΣΧΟΛΕΙΟ
ΥΜΝΟΣ ΣΤΗ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΑΣΣΑΣ (Γραμμένο δικαίω)
ΣΥΝΘΗΚΗ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Η ΘΑΝΑΤΟΣ
Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΝΑΡΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

Η επέκταση του ελληνικού κράτους.

1832 - Η Πελοπόννησος με τα νησιά του Αργοσαρωνικού, η Στερεά Ελλάδα, η Εύβοια, οι Σποράδες και οι Κυκλάδες αποτελούν το πρώτο ελληνικό κράτος ως αποτέλεσμα του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου που υπεγράφη ανάμεσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, τη Μεγάλη Βρετανία, τη Ρωσία και τη Γαλλία.

1864 - Το Ηνωμένο Βασίλειο παραχωρεί στην Ελλάδα τα Ιόνια νησιά.

1881 - Η Συμφωνία Κωνσταντινούπολης μεταξύ Ελλάδας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας παραχώρησε στο Ελληνικό Βασίλειο την Θεσσαλία και το τμήμα του Νομού Άρτας, ανατολικά του Άράχθου.

1913 - Προσάρτηση Μακεδονίας, Ηπείρου, Κρήτης και νησιών Αιγαίου.

1920 - Η συνθήκη των Σεβρών καταχωρεί στην Ελλάδα την Δυτική Θράκη.

1919-1922 - Συνθήκη Σεβρών (1920): Παραχωρείται στην Ελλάδα η Ανατολική Θράκη έως την Τσατάλτζα, η Ίμβρος, η Τένεδος και η περιοχή της Σμύρνης.

1948 - Τα Δωδεκάνησα ενσωματώνονται επίσημα στην Ελλάδα.

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ράχη
περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη
μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γεναμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια
ποὺ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Επίγραμμα του Διονυσίου Σολωμού για την
καταστροφή των Ψαρών από τους Τούρκους το 1824

Η *Δόξα*, πίνακας του Ν. Γύζη της Συλλογής Δημήτρη Γκέρτσου, όπως δωρήθηκε στην Προεδρία της Ελληνικής Δημοκρατίας στις 8 Φεβρουαρίου 2021.

Ο Νικόλαος Γύζης δημιούργησε αυτόν τον πίνακα εμπνεόμενος από το ποίημα του Διονυσίου Σολωμού. Όπως ο ίδιος λέει σε μία επιστολή του «Μου επροκάλεσε μεν την Δόξαν ο δαιμόνιος Σολωμός, είναι όμως και το πνεύμα μου και η καρδιά μου και εν μέρος της ζωής μου μαζί της»

Επιλεκτική Βιβλιογραφία

Η κάτωθι λίστα αναφέρεται μόνο σε μερικές επιλεκτικές πηγές από όπου αντλήσαμε πληροφορίες και οπτικό υλικό για τα ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα που περιλαμβάνονται σε αυτό το Λεύκωμα.

Ιστορία Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, 1975
11ος τόμος «Ο Ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία (1669 – 1821)»
12ος τόμος «Η Ελληνική Επανάσταση»

Αργολική Αρχειακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας και Πολιτισμού https://argolikivivliothiki.gr/

Βουλή των Ελλήνων «Συνταγματική Ιστορία» https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagmatiki-Istoria/

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο https://www.nhmuseum.gr/

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών «21 Ομιλίες για το '21»
https://www.youtube.com/channel/UCz9D6aUKkfItjR6cPrn1OVw

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού «1821-1833»
http://www.fhw.gr/chronos/12/gr/1821_1833/sources/index.html

Ίδρυμα Ωνάση "Classroom Onassis Education" https://classroom.onassis.org/

Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας «Ιστορία και Νεοελληνική Λογοτεχνία»
https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/greek_history/index.html#0

Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών (ΚΕΦίΜ) «Σειρά διαλέξεων: 1821 - Η Φιλελεύθερη Επανάσταση» https://kefim.org/seira-dialexeon-1821-i-fileleytheri-epanastasi/#

Μηχανή του Χρόνου https://www.mixanitouxronou.gr/category/1821/

Μουσείο Καποδίστρια https://capodistriasmuseum.com

Μουσείο Μπενάκη https://www.benaki.org/index.php?lang=el

Τηλεοπτικός Σταθμός ΣΚΑΙ «Σειρά 8 Επεισοδίων για το 1821»
https://www.skaitv.gr/show/enimerosi/1821/archeio

Υψηλάντειο https://www.ypsilantio.gr/

Κατσανάκη Μαρία. *Η Δόξα του Νικόλαου Γύζη*. Έκδοση Μουσείου Μπενάκη, 2021
https://www.benaki.org/images/publications/pdf/%CE%94%CF%8C%CE%BE%CE%B1_Preview%20Gr.pdf

Εκδόσεις Αλέξανδρος | NK Media Group Χάρτης Επανάστασης 1821
https://www.ekdoseisalexandros.gr

Επίλογος

Τον περασμένο Ιανουάριο, ο κ. Δημήτρης Σιώρης, Προέδρος του Συλλόγου Ηλικιωμένων, πρότεινε τη συγγραφή ενός αφιερώματος στην Επανάσταση του 1821, για να συμπεριληφθεί στο Αναμνηστικό Λεύκωμα της Κοινότητας.

Έτσι σχηματίστηκε η ομάδα μας και αρχίσαμε τη συγγραφή. Τι να πρωτογράψεις για ένα θέμα για το οποίο έχουν γίνει αμέτρητες συζητήσεις και αναφορές κι έχει χυθεί μελάνι σε χιλιάδες βιβλία; Ωστόσο, εμείς ξεκινήσαμε με ζέση αφιερώνοντας ώρες πολλές σε έρευνα, συγγραφή και διαδικτυακές συναντήσεις μεταξύ μας. Δύο, περίπου, μήνες αργότερα είχαμε φτάσει στο τέλος. Είμαστε ευγνώμονες προς τον κ. Σιώρη ο οποίος ανέλαβε να συντονίσει την επιτροπή για την έκδοση του Αναμνηστικού Λευκώματος 2021 της Κοινότητας και του οποίου η πρόταση μάς έδωσε την ευκαιρία να γνωρίσουμε καλύτερα τα γεγονότα και τους ήρωες του **΄21** και να κατανοήσουμε βαθύτερα το μέγεθος και το μεγαλείο της θυσίας των.

Ελπίζουμε ότι η ανάγνωση αυτών των σελίδων θα θυμίσει πιο έντονα και σ' εσάς αυτό το κομμάτι της Ιστορίας μας και θα προκαλέσει -όπως και σε εμάς- έντονα συναισθήματα συγκίνησης, ευγνωμοσύνης και υπερηφάνειας.
You will find an English version of the Tribute to 1821 on the HCO website.[1]
Vous trouverez une version française de l'Hommage à 1821 sur le site Web de HCO.[2]

Αυτό το λόγο θα σας πω
δεν έχω άλλον κανένα,
μεθύστε με τ' αθάνατο
κρασί του Εικοσιένα!

Κωστής Παλαμάς

Ομάδα εργασίας «Αφιέρωμα στο 1821»

Εύχαρις Κωστάλα - Επιμέλεια
Αικατερίνη Δημητρίου
Εμμέλεια Καρδαρά
Χρυσάνθη Καφετζή
[1] edited by Emmanuel Kardaras.

Γιάννος Ρούσσος - Desktop publishing & page layout
Κώστας Ζυγούμης
Όλγα Λώλη
Μάχη Μαρίνου-Bleeker
[2] traduite par Grégory Efraim.